

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Թ. ՏԱՐԻ 1935

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Թ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1935 — ՅՈՒԼԻՍ

ԹԻԻ 7

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ ՃԱՌԸ

Գերազնորն եւ Հոգեւորն Միաբանակիցք իմ,
Նոբարք եւ սիրելիք ի Տէր.

Անգամ մըն ալ, Աստուծոյ եւ Ազգին սիրով կ'ողջունեմ զձեզ ամէնքդ, եւ ի պաշտօնէ բացուած յայտարարելով Ս. Աթոռոյս 1935—36 վարչական եւ եկեմտական տարեշրջանը, որ իրապէս սկսած է արդէն, ինչպէս միշտ, Ներկայ տարուոյ Մայիսէն, թէեւ բացման ժողովական արարողութիւնը այսօր միայն կարող կը լինինք կատարել, տոմարական եւ տեղեկատուական գործառնութեանց լրացման հետեւանք եղող հարկադրեալ յայտարարմամբ:

Զորքորդ տարեկան ճառն է որ կը պարտաւորուիմ արտասանել Միաբանական Ընդհ. Ժողովիդ առջև. եւ թէեւ նախորդ տարիներու լայն շունչը չէ որ կ'ողբարէ զիս, իմ անձիս հետ միայն կապուած ֆիզիկական եւ հոգեկան հասկնալի պատճառներով, բայց նոյն գոհունակութեամբ է որ դարձեալ լցուած է իմ սիրտը՝ ի տես տարեւոր տեւողութեան մը ընթացքին կատարուած այն լեղունկ գործունէութեան՝ զոր ամէնքս ի միասին ջանացինք ունենալ եւ ունեցանք կամօք եւ օրհնութեամբն Աստուծոյ, Ազգին եւ իր Ս. Եկեղեցւոյն այս դարաւոր ճանը պայծառութեան համար:

Բայց մինչ կը նայիմ ձեզի, միաքս տրամութեամբ կ'երթայ մեր եղբայրներէն անոնց, որոնք անցեալ տարի այս միջոցին դու եւս մեր մէջ, այժմ իսպառ բաժնուած են մինէ՝ Նոյսախնամութեան տնօրինութեամբը մտած լինելով ի հանգիստն յաւիտեանից: Անոնք են՝ Տ. Սմբատ Եպս. Գաղաղեան, մեր եղբայրութեան ամենէն ժրջան, բարեխիղճ եւ բազմադիրէն անդամներէն մին, այնքան սիրուած եւ յարգուած ամենքէն. Տ. Անդրէաս Վրդ. Լօզմաճեան՝ բարեկրօն վանականը, Տ. Յակոբ Վրդ. Թաշճեան՝ հայրենասէր եկեղեցականը, եւ Տ. Մատթէոս Եպս. Գալղաճեան, այս Հաստատութեան ամենէն բազմաշխատ մշակներէն մին՝ որ վերջին պահուն մանաւանդ Ս. Աթոռոյս վերաբերմամբ ցոյց տուած ջերմ սիրովը արժանի ըրաւ զինքը ամենուն երախտագիտութեան: Խոր է մեր վիշաք իրենց մահուան համար. բայց այն մտածումը թէ ամէնքն ալ աւարտած են իրենց մահկանացու կենաց ընթացքը, իւրաքանչիւր՝ իւրովսանն՝ կատարելով իրենց պարտականութիւնները, պէտք է մխիթարական լինի մեզ համար: — Օրակարգի մանկէ առաջ Դիւանը պիտի ուզէ անշուշտ որ «Հոգւոց» արտա-

ստնուի իրենց համար. այժմ կ'առաջարկեմ ի նշան յարգանաց և օրհնութեան մտովի յիշել զիրենք միայն յոտնկայս:

Ըսել ուզեցի պահ մը առաջ թէ առհասարակ գոհացուցիչ եղաւ անցնող տարին՝ Ս. Աթոռոյս ներքին կեանքի բարգաւաճման տեսակէտով. զործադրուած հին պիւտ. ճէին պատկերը, զործադրութեան առաջարկելի նորը՝ յարակից նօթով միասին, զորս պատրաստած է Տնօրէն Ժողովը և որոնք այսօր կը ներկայացուին ձեզ, ինչպէս նաև ի մօտոյ մատուցուելիք տարեկան ընդհանուր Համարադրութիւնը կամ Տեղեկագիրը, մանրամասնօրէն իրադեկ պիտի ընէ Ժողովոյ այդ մասին: Այնու ամենայնիւ աւելորդ չեմ նկատեր, ըստ սովորութեան, այդ ամէնը խտացնող քանի մը նօթեր բերել Ժողովիդ:

Ա. Կոմական եւ եկեղեցական կեանք. — Շեղում չեղաւ, կարծեմ, աւանդական գիծէն՝ այս մասին: Ազգային և միջազգային բոլոր սրբափառներուն մէջ հայ պաշտաւ մունքը փառաւորեց մեր հաւատքն ըստ պատշաճի. Ս. Պատարագ, Ժամերգութիւն, ագօթք, քարոզխօսութիւն, թափօր, հանդէս և կցորդ արարողութիւնք, ամէնքն ալ կատարուեցան անխափան և լիովին: Գործադրուեցաւ մեր իրաւանց ամբողջութիւնը՝ սրբատեղեաց բոլոր մարգերուն վրայ, առանց զոյգն նահանջի: Այս տեսակէտով մեր Ասորի եղբարց յարուցած փոքրիկ կնճիղը՝ Ս. Կուսին Գերեզմանին շուրջը, — արդիւնք թիւրիմացութեան միայն — արդարութիւնը խելոյն հարթեց ի նպաստ մեզ:

Մեր բոլոր բեմերէն, ամէն կիւրակի և տօնի օրեր, ըստ կարգին, և Մեծ Պահոց մէջ Գլ. երեկոյ՝ արունց, և ել. ցերեկներ՝ կանանց համար, հնչեց միշտ Աւետարանի պատգամը. և ինծի համար ճշմարիտ ուրախութիւն եղած է նկատել թէ հոգեով քաւորողներուն թիւը աճման մէջ կը թափի հեղեղահեռէ. բարեկեցիկ և կազմուած երեւոյթ արդարեւ: Զանք չխնայուեցաւ, որպէսզի երեսուդէմէ դուրս մեր թեմերն ալ չզրկուին հոգեւոր մխթարութիւնէ. բայի Հայֆայէ, ուր հարկ եղաւ զրկել մեր իրտաւարդ վարդապետներէն մին՝ իբր հոգեւոր հովիւ, մեր միւս վարդապետները հերթական առաւելուութեամբ զացին միշտ Անդրոյրդանանի փոքրիկ գաղութներուն, տարուան մէջ գրեթէ բոլոր տօնական կարեւոր առիթներուն, ինչպէս նաև Յօպպէ և Գազա: Զատկական ուխտաւորութեան շրջանը այս տարի ևս բոլորուեցաւ իմէ ոչ թեւեւ նախորդ տարիներու չափ հոծ բազմութեամբ, որուն պատճառ եղաւ ի Պաղեստին մուտքի արտօնութեան դժուարութիւնը, բայց ապահովաբար որ և է ատենն աւելի սրտագրաւ վայելչութեամբ, և ասիկա ճշմարիտ գոհունակութիւն առթեց արդարեւ բոլոր եկուորներուն: Միակ էլը՝ այս գլուխին ներքէ՛ որ առկաւին նախանձելի ըլլալու հարկ կը ներկայացնէ, եւ որուն ահա նարեմած էի կարծեմ երկու տարի առաջուան իմ ճառիս մէջ, եկեղեցական պաշտաւ մունքի հանապազօրեալ և միասնական մասնակցութեան հարցն է. պէտք կը զգամ վերջստին յանձնելու գայն՝ Տնօրէն Ժողովոյ և Գեր. Լուսարարապետ Սրբազանին հոգաւածութեան:

Բ. Կրթական եւ մատուցական կեանք, կը սիրեմ հաւատալ, աւելի բնուական շրջան մը բոլորելու վրայ է, մասնաւորաբար՝ շնորհիւ Ժառանգաւորաց եւ Ընծայարանի Տեսչութեան սրաանուէր ջանադրութեանց: Եթէ երեւոյթները հաւատարիմ արտայայտութիւնն են իրականութեան, պէտք է ըսենք թէ հոգեւոր մթնոլորտ մը կայ մեր յոյսերու այդ վառարանին մէջ, որ մեր հոգեւոր կրթարանն է: Կը փափաքեմ մըստածել թէ այդ մասին պէտք չէ աննշան եղած ըլլայ նպատար՝ զոր այդ տեսակէտով բերին մեզի նաև ուսուցչական կազմն ամբողջ, իր վրայ այս շրջանին ունեցած երկու կարեւոր նոր ոյժերով: Ոչինչ կրնայ լինել անշուշտ կատարելալ. ու ես մէկն եմ աւանդման, եթէ ոչ առաջինը, որոնք գիտեն թէ գեռ լինէ ոյժերու պէտք ունին մեր Ժառանգաւորացն ու Ընծայարանը, Ժամանակին ոգւոյն և իրենց կոչման բոլորովին համապատասխան վիճակի մէջ գրուելու համար. բայց գահավէժ վաղքէն աւելի ոտն ոռոտն ընթացքի սկզբունքը կը կարծեմ թէ որ և է մարդէ աւելի կրթականին ներս գործադրելի մեթօտը պէտք է նկատուի: Գոհ լինինք որ մեր զարոյց կեցած չէ բնաւ, և կը քալէ դէպի լաւագոյնը:

Ներկայ տարեկը՝ ջանքերն ակնհայտ, ժառանգաւորաց ընդհ. թիւն էր 32 (Դ. Ը՝ 8, Դ. Ը՝ 13, նորակազմ Ա. Ը՝ 11)։ յընթաց տարեկը՝ ջանքերն, Դ. ին և Ա. ին վրայ աւելնալով երկուսական, ընդհանուր թիւը բարձրացաւ 36-ի։ պակտողներ եղան. Դ. էն՝ երկուս, և նորակազմէն՝ մէկ, որով ընդհանուր թիւը իշաւ 33-ի, ինչ որ է այժմ եւս Դ. Ը մնաց միշտ 8. Դ. էն մէկը իջեցուցանաւ Ա. ին մէջ, որով մինչ Դ. Ը ունի այժմ 14, Ա. Ը ունի 11 աշակերտ։ Դ. ին ութը ի վերջ տարեկը՝ ջանքերն, այսինքն երկուս ամիս յետոյ, կը լրացնեն ժառանգաւորացը, ու իրենց առջև կը բացուին երկուս ճամբաները... Մեր Ընծայարանը, ի վերջ անցնալ տարեկը՝ ջանքերն, կը բաղկանար երկուս դասարաններէ, իւրաքանչիւրը չորս սարկաւազներով։ անոնցմէ բարձրագոյնին սաները, լրացուցած լինելով իրենց օրինական ընթացքը, և երեք յանձնած ըլլալով իրենց աւարտական գրութիւնները, կոչուեցան քահանայական աստիճանի, երկրորդ դասարանի սարկաւազներէն միոյն վրայ ճամբարտուեցաւ ինչ որ առաջեալը Տիմոթէոսի կը գրէր ի մասին Դեմասի (Բ. Տիմ. Դ. 9)։ 1934 ապրիլին, ժառանգաւորաց բարձրագոյն կարգի երեքէն մին արձակուած լինելով, մնացեալ երկուքը ձեռնադրուեցան սարկաւազի։ Ներկայիս, Ընծայարանը ունի ութնեակ երկուս դասարան, մին՝ երեք, միւսը երկուս սարկաւազներով։ Անոնցմէ բարձրագոյնին երեքը ի մօտոյ կ'աւարտեն իրենց դպրոցական օրինական ընթացքը, ու, եթէ Տէր կամեցի, կը կոչուին ի կարգ քահանայութեան։ Անոնց, որպէսզի իրենց դպրոցական տարին դասական պարագրամներու միայն յատկացնեն, աւարտական գրութիւնները պիտի պարտադրենք քահանայական աստիճան ստանալէն վերջ միայն. այնպէս որ իրենց այդ գրական աշխատութիւնը պիտի ներկայացնեն յետոյ իբրև փաստ Աւարտագրական գրական արժանեաց։ Գոհ մնացինք անցեալ տարի ժառանգաւորաց և Ընծայարանի քննութիւններէն. այս տարի, առաւելագոյնին յոյսն ունինք, փաստ ևնք թէ մօտալուտ քննութիւնները պիտի չըխտարեն զմեզ այդ մասին։

Չմոռնամ աւելցնել թէ որովհետեւ ժառանգաւորաց և Ընծայարանի բարձրագոյն դասարաններուն շրջանաւարտ լինելովը կը պակսի աշակերտաց թիւը, առաջարկութեամբ Տեսչութեան, հաւանութեամբ Ուսումնականին և որովմամբ Տնօրէն Ժողովին, նախատեսուած են պատրաստութիւններ՝ զալ տարեկը՝ ջանքերն համար առ նոսազն 15 աշակերտներէ բաղկացած ժառանգաւորաց նոր դասարան մը կազմելու համար։

Մեր ներքին կրթական կեանքին վրայ այս ակնարկս չեմ կրնար փակել, առանց գովութեամբ յիշելու գրական՝ վիճաբանական և բանախօսական այն երեկոյթները, որոնք մեր հոգեւոր Դպրանոցին մտանորական մթնոլորտը ոգևորեցին, ընդհանուր հաշուով՝ գրեթէ ամիսն անկած մը մեր աշակերտները գրական գովաբանութեանը սարքեցին, իրենց տրուած նիւթերու վրայ վիճաբանական մարզանք կատարեցին, իսկ գրեթէ բոլոր ուսուցիչները յաջորդաբար բանախօսեցին շահեկան նիւթերու վրայ։

Մեր հոգեւոր Դպրանոցէն դուրս, Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանը եւ իր տեսչին հայրախնամ հոգաւորութեան եւ ուսուցչաց աշխատութեան շնորհիւ, յաջողութեամբ շարունակեց նախընթաց տարիներու իր ընթացքը. անցեալ տարեկը՝ ջանքերն ի վերջ՝ ան ունեցեալ երկուս սնուն 11 (4 աղջիկ + 7 տղայ) շրջանաւարտներ. իր ընդհանուր աշակերտաց թիւն է՝ այս տարի՝ 471 (նախորդ տարուան էր 426), որմէ 13ը ի վերջ տարւոյն՝ պիտի աւարտեն իրենց ընթացքը։ Տնօրէն Ժողովը խորհած է գիւրութիւններ տալ Բիթղիկէ մեր փոքրիկ Հայութեան, եթէ Ընդհ. Ժողովը հաստատէ իր ծրագիրը, որպէսզի իրենց գաւազները կարենան աճն օր Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի երթեկէն խմբովին։ Մեր Փրկչին ծննդավայր քաղաքի հայ մանկւոյն ի նպաստ այդ կարգապարտութեամբ, եթէ յաջողի ան, Ս. Աթոռս ոչ միայն սրտեւանդն օրհնութեան ծօն մը պիտի ուղղած ըլլալ Արարն—Տէրի յիշատակին, կենդանութեան շունչ փչելով՝ անոր օրերէն և իր ջանքով հոն բողոքած հայ գաղութի մը ազգային այժմ շիջելամբձ ոգւոյն, այլ նաեւ երկրպագութեան հաւասար բան մը մատուցած պիտի ըլլալ աստուածային մանկութեան խորհուրդին Անոր՝ որ մարդկային ազգի պատմութեան համար երկանիկ օր մը դուրերու սիրոյն յանձնարարեց Դաւիթի քաղաքը։

Մեր Պատրիարքութեան թեմական շրջանակին պատկանող միւս վայրերէն Յոպպէ, Հայֆա, Ամման, Բէսէյֆա, Աթլիթ, կը շարունակեն իրենց ազգ. դպրատունները — առաջին երկուքինը տարրական նախակրթարան եւ մանկապարտեզ, իսկ վերջին երեքինը՝ միայն ընտելութեան — Ասոնցմէ՝ Յոպպէինը ունի իւր 110, Հայֆայինը՝ 90, Ամմանինը՝ 35, Բէսէյֆայինը՝ 20, Աթլիթինը՝ 15 աշակերտներ: Երկու վերջինները, մասամբ նաեւ Հայֆայինը կը նպաստաւորուին Հ. Բ. Ը. Միութենէն. առաջինը եւ երրորդը, ինչպէս եւ Բ. ը մեծագոյն մասամբ Ս. Աթոռէս: Ամէնքն ալ կը տառապին շէնքի հարցով մանաւանդ: Յոպպէի մասին՝ անցեալ տարիէն սկսած խորհիլ կարգադրութեան կերպի մը վրայ, զոր հաւանական է որ յաջորդ տարիշրջանէն սկսինք գործադրիլ գէթ մասամբ: Հայֆայի մասին ակնկալութիւնները եւ ախորժակները շատ են եւ մեծ. իմ տեսութեամբ, պէտք չիկայ արկածախնդրական մշտնջենք: Ի դէպ ժամու հարկ է ծախիլ այն տեղի մեր գետինը, եւ արդիւնքը յատկացնել գնումին շէնքի մը, որ կարենայ ծառայել թէ՛ իւր եկեղեցի եւ թէ՛ իւրեւ դպրոց, եայն: Ամմանի գաղութը օգնութեան արժանի վիճակի մէջ է դեռ. եւ իսկական բարիք մը ըրած պիտի ըլլանք ակնկալելով իրեն՝ իր շէնքին մասին եւս: Միւս երկուքին է Հայֆա, Բէսէյֆայի եւ Աթլիթի, կրթական գործը դեռ փոքրիկ է շատ, եւ վաղեմամ է դեռ խորհիլ անոնց համար շէնքի մասին: Արդարութիւն պիտի ըլլար միայն գոգնատով յիշել հոս թէ Բէսէյֆայի կտրիճ խումբը արդէն զրեթէ իր ճիգերով շինեց իր աղօթարան — դպրոցի յարկը:

Մեր Տպարանը, կը գործէ՝ անգագրում. բացի Սիոնէ եւ Օրացոյցէն, անցնող տարուան ընթացքին տպագրել ձեռնարկուեցան Նարեկ գրաւար, Կիպրիանոս, Պողոկոտոսի Թարգմանութիւն, Ուսումնասիրութիւնք եւ Քրիստոսաբանութիւնք, Կրօններու պատմութիւն, Դասական մատենագրութիւն, Արտաւազ Արքեպիսկոպոսի Տուեցակ ձեռագրաց, որոնցմէ առաջին երեքը արդէն լոյս տեսան, իսկ միւսներն ամբողջ կը տեսնեն ամսուան մը ընթացքին:

Կիւլպէնկեան Մատենադարանի ցուցակը կը շարունակուի նոր գրութեամբ. այս առթիւ վարկ մը խնդրուած է Ժողովէդ. անհրաժեշտ պիտի ըլլայ անյապաղ օգնական մը տալ այս Մատենադարանի Տեսչին, գործը աւելի արագ եւ արդիւնաւոր կերպով կատարելու համար: Երախտագիրութեամբ պարտիմ յիշել հոս թէ Բարեբար Տիար Գալուստ Կիւլպէնկեան, սիրով յանձն առաւ տարեկան 150 ստէլլինի գումար մը յատկացնել Մատենադարանին գրական պիտոյքին հոգացման համար. առաջին վճարումը արդէն եղած է այս Մայիսէն. Բարեբարը տնօրինած է կարեւորը, որպէսզի այս վճարումը ամէն տարի կատարուի մշտապէս:

Ձեռագրաց Մատենադարանի հսկողութիւնը կը կատարուի ըստ նախնոյն. չեմ յիշեր «Սրբոց Թարգմանչաց — Դուրեան» Մրցանակաբաշխութիւնը, որուն կատարումը գեղեցիկ տպաւորութիւն յառաջ բերու հանրային զգացման մէջ, եւ որ հանգամանորէն մանրամասնուեցաւ Սիոնի ժամանակին թիւին մէջ:

Գ. Վարչական եւ Եմբանական վիճակներ, իւրեւ շարունակութիւնը անցեալ տարեշրջանի վիճակին, գոհացուցիչ եղաւ ամէն մասում: Տնօրէն Ժողով, Կրօնական ատեան, Ուսումնական խորհուրդ, եւ պատահաբար պէտքերու համեմատ կազմուած Մարմիններ եւ Յանձնաժողովներ գործիցին պարտաճանաչ կանոնաւորութեամբ, շարժման մէջ գնելով եւ վարելով Հաստատութեան ներքին կիսինքն եւ թեմական գործոց ընթացքը: Նախագծուած պիւտճէն, բացի ինչ ինչ կէտերէ, որոնց մասին Տնօրէն Ժողովը, առաջ կամ յետոյ, տնօրինութիւններ ըրաւ միշտ, գործադրուեցաւ մերձաւոր ճշգրտութեամբ: Ծնորհիւ հոգեւորայ հակազդողին, յետոյ իրեն յաջորդին եւ ապա այս վերջնոյն յաջորդին անվիճելի ձեռնհասութեան՝ տնտեսական մէն մի ճիւղի գնահատման մասերը՝ բացի առողջապահականէն, մանր ելեւէջներ ունեցան երբեմն, բայց իւրաքանչիւր ճիւղ իրեն համար սահմանուած ընդհանուր գումարը չէ ծածկած:

Անցեալ տարւոյ օկտոբր ծախսուց համար սահմանուած 23595 Պ.Ո. վարկին տեղ ծախսուեցաւ 24792.

Ծախսուց առուեալութեան գումարը՝ զոր կը յօւցնեն այս թիւերը, հարկեցուցիչ պէտքերու հետեւանք են, միծ մասամբ առողջապահական, որոնց մանրամասնութիւնք պիտի երեւին Տեղեկագրին մէջ:

Իսկ նախատեսուած

25462 Պ. Ո. հասոյթին տեղ իրականացաւ 26825.

Ինչ որ կը նշանակէ թէ տարեկան ելումուտքնիս 2032 չ ք առաւելութիւն կը ցուցնէ:

Գալով մեր մեծ ցաւին, տոկոսաւոր պարտքի խնդրոյն, ինչպէս գիտէք մերձ 100,000 Լ՝ անցեալ Մայիսին իջած էր 97,000 ի, իսկ այս վերջինը մէկ տարուան մէջ ևս իջած է 93,000 ի. նոր պարտք չենք բրած, այլ պարտք վճարած ենք. պիտի ըսուի թեւրեւս թէ ինչո՞ւ աւելի չվճարուէր: Փափուկ խնդիր է պարտուց վճարման գործը. երբ ամբողջովին և միանուազ հնար չըլլայ կատարել պարտքին վճարումը. մաս առ մաս վճարումին մէջ պէտք է ի գործ դնել մեծ շրջահայեցութիւն, որպէսզի ընդհանուր հաշուեյարդարութեան տպաւորութիւն յառաջ չիգայ հանրային կարծիքին մէջ, և բոլոր պահանջները յանկարծ մէկ անգամին խուժելով ողէտք չպատճառուի: Այսու հանգերձ եղած է կարելին ու պիտի լինի միշտ, որպէսզի պարտուց վճարման գործը աւելի կանոնաւոր մեթոտի վերածուի:

Դ. — Նախորդ տարեշրջանին բարեյալող չարունակութիւնը եղաւ նոյնպէս մեր այս շրջանի կալուածակաւ և ժինուածակաւ գործոց վիճակը, որուն համար գնահատելի է կալուածոց մեր Տեսչին անխոնջ աշխատութիւնը: Դանձուամբերը, թէ հոս երեսնադէմ և թէ Ռէմլէ և Յոպպէ, շատ գոհացուցիչ եղան՝ շնորհիւ Տեսուչներու աշխարհի հոգածութեան. վարձու չարուած կալուածներ բնաւ չկան տարեշրջանին օկտոբրէն նոյն իսկ: Իսկ կալուածներու այս տարուան վարձատուութիւնը յաւելում ունեցած է մօտաւորապէս տասը առ հարիւր, միասին ըլլալով սակայն քաղաքապետութեան վճարելի 8 1/2 տուրքը:

Շինուածականին գալով, որուն համար մասնաւոր շնորհակալիք կը պարտինք անձանձրոյթ աշխատութեանը Յանձնաժողովին, որուն կ'անդամակցին Տ. Մնարոպ Սրբազան, Տ. Սիւնի Վրդ., Տ. Տիրայր Վրդ. և Պ. Կ. Նուրեան, այս անցնող տարեշրջանի ընթացքին կառուցած ենք չորս կտոր շէնքեր. Ա. ը ունի ութ խանութ և եօթը յարկաբաժին (39 սենեակներով). Բ. ը՝ ինը մեծ խանութ և չորս յարկաբաժին (23 սենեակներով). Դ. ը՝ 14 խանութ և ութ յարկաբաժին (43 սենեակներով). Դ. ը՝ միայն եօթը խանութներ: Այս չորս կտորներուն համար ծախսուեցաւ 33620 Պ. Ո.: Ասոնց ամենուն տարեկան հասոյթը պիտի ըլլայ իբր 5900 Պ. Ո. գումար մը: Ինչպէս այս, նոյնպէս նախորդ երեք տարեշրջաններու միջոցին կատարուած նոր շինութիւնները Տնօրէն Ժողովոյ որոշմամբ կողուեցան նախկին մեծագործ պատրիարքներու և Հաննա եպիսկոպոսի և բարերարներու անուամբ, ըստ այսմ՝ Յովհաննէս Պատրիարքի շէնք, Կոլոտաշէն, Դուրբարանշէն, Հաննաշէն, Մայրապետաց շէնք, Միաբանաշէն, Ձէթինա եանաշէն: Այս տարեշրջանին մէջ պատրաստուած ենք կառուցանել նոր շէնք մը, որ պիտի ունենայ ինը խանութ և չորս յարկաբաժին (18 սենեակներով). և սինէմայի շէնքը, որ պիտի ունենայ 11 խանութներ. այս վերջինը պիտի շինուի ուրիշներու գրամով, յատուկ պայմանագրութեամբ:

Իսկ նոր կառուցուելիք շէնքերու համար Տնօրէն Ժողովը պիտի ներկայացնէ առաջարկ: Այս բոլոր նոր և նախկին և շինութիւններն ըլլալով հանգերձ, մեր Մեծ արարին մեծագոյն մասը գեւ կը մնայ թափուր: Մաս մը գետին ծախել և արդիւնքով մնացեալ պարապ մասերուն վրայ չէնք չիւնել, թէ պայմանագրութեամբ ուրիշներուն դրամով շինել տալ. հարց մըն է՝ արժանի լուրջ ուշադրութեան:

Ե. — Մեր յարաբերութիւնները Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետական Աթոռներու և Առաջնորդութեանց, և բարեգործական Հաստատութեանց, Տեղական կառավարութեան, օտար պատրիարքարաններու, եկեղեցիներու և Միաբանութեանց, ոչ-քրիստոնեայ

հասարակութեանց կրօնական իշխանութեանց և հիւպատոսութեանց և ումէն ազգաց երեւելեաց հետ շարունակուեցան, ըստ առաջնոյն, օրինաւորութեան եւ պատշաճութեան սահմաններուն մէջ: «Առաւելորդ լուսմայի անուան տակ հաստատուած Ս. Էջմիածնի տարեկան տուրքը այս երկրորդ անգամ լինելով յաջողութիւն գտաւ ումէն տեղ մեր Պատրիարքական վիճակին մէջ. ամենէն աղքատիկն իսկ անտարբեր չանցնիր մեր հաւատքին չօրը անուան առջեւէն: Ժողովուրդէն և Միաբանութեանէն հաւաքուածը դարձեալ յանգեցաւ 100 ոսկւոյ, որուն վրայ աւելցնելով Վանքին պիւտճէէն 50 ոսկին, 150 սղերկին զրկեցինք Ս. Հայրապետին:

Ասկից զատ, ինչպէս ումէն տարի, այս տարի ևս հանգանակութիւն կատարուեցաւ ի նպաստ Բարեգործականին՝ Ազգային Մշակոյթի տօնին օրը, և Մամուլէջնի թղթախտաբուժարանին, և, բացառաբար միայն այս տարուան համար ըլլալով՝ ի նըպաստ Դպրոցաւար տիկնանց ընկերութեան. Միաբանութիւն և Ժողովուրդ, թէեւ ոչ առանց ինքնազրկումի, սիրով մասնակցեցան ազգային օգնութեան այս զանազան ձեռնարկներուն, գլխաւոր զիրքը տալով անշուշտ միշտ Էջմիածնին:

Վանքանակ և քաղաքացի ժողովրդեան հասարակական և բարոյակաւ զարգացման ի նպաստ՝ նախորդ տարիներէն մեր հաստատած քանի մը ձեռնարկները կը շարունակուին. ասոնք են Պաղեստինի Հայ Մարմնակրթական Միութիւնը, Սրբոյ Թորգմանչաց Սանուհեաց Միութիւնը և Տիկնանց Աղքատախնամ ընկերութիւնը, ինչպէս նաև օտար դպրոց յաճախող քաղաքացի տղոց շաբաթական երկգասեայ դասարանը: Այս տարի, այս վերջինի վրայ աւելցաւ իրեն նման տուրի մըն ալ, աւելի տարեց աղաքներու համար: Գոհունակութեամբ պէտք է յիշեմ հոս թէ մեր երկտասնամյակ Վարդապետները, որոնք արդէն անձնուիրաբար կը դասախօսեն Սրբոյ Թորգմանչաց Գործարանին մէջ, այս վերջինի մէջ ևս նոյն անձնուիրութեամբ ստանձնած են իրենց ցուցուած դասերը:

Նախորդ տարուայ ճառիս այս գլուխին մէջ ակնարկած էի տարիներէ ի վեր Վանուցս պարիսպներէն ներս ընկաւորուած դաղթական ազգայնոց՝ արտաքոյ Ս. Աթոռոյս փոխադրութեան հարցի մը. պարտիմ յիշեցնել թէ այդ մասին տրուած որոշումը գործադրութեան դրուեցաւ, և այս տարուան համար որոշուած իւր 15 ընտանիքներուն սեն մասը փոխադրուեցաւ արդէն, և մնացեալը պատրաստուած են միկնելու: Բայց ումէն օր ինդորները կը ներկայացուին միշտ՝ վանքին մէջ նոր սենեակ կամ սենեակի փոփոխութիւն պահանջող. բան մը որ յաճախ շուարումի կը մատնէ զմեզ. մէկ կողմէ հայ ուխտաւորներուն համար տրամադրելի սենեակ ունենալու հարցը, և միւս կողմէ, սենեակ խնդրողներուն պահանջը չգոհացուելու պարագային՝ այս վերջիններուն գաւանդափոխ լինելու օպառնալիքը, որ թերթի մը մէջ արձագանգ ալ գտեր էր վերջերս, տարօրինակ դրութիւն մը կը ստեղծէ: Արդ, հարկ է միանգամ ընդ միշտ շեշտել թէ այս հարցի մասին Ս. Աթոռոյս իշխանութեան հայեացքը մէկ միայն կրնայ լինի: Վանքին սենեակները շինուած են ուխտաւորութեան համար միայն, և ոչ թէ պարիսպներէն ներս տեւական բնակչութիւն յաւերժացնելու նպատակաւ: Ուխտաւորներուն առժամայն բնակութիւն հայթայթելը մին է Վանքին իր գոյութեան պատճառին ծառայելու կերպերէն: Պատերազմի ընթացքին կամ վաղորդայնորէն համար ազգասիրութեան և մարդասիրութեան պարտք նկատեց վանքին գրեթէ բոլոր յարակաւ ժողովուրդը տրամադրուած գաղթական ազգայնոց. բայց քան ի տարիներէ ի վեր բաւական փոխուած է կացութիւնը այս երկրին մէջ ևս. և փոքր ի շատէ ի վիճակի եղողները կրնան և պարտին քաղաքին մէջ գտնել իրենց տեղ բնակութեան, յօգուտ մեր և իրենց մանաւանդ, որ Աստուած գիտէ թէ վանքի նեղ և հակառողջապահական այդ խցիկներուն մէջ ի՞նչ տաժանելի կեանք է որ կ'ապրին: Այսպիսիներուն համար է մեր որոշումը. և կը խորհիք որ ոչ շատ արագ թերեւս, բայց ումէն տարի որոշ չափով և կանոնաւորապէս՝ պէտք է կարգադրուի այս հարցը. դաւանափոխութեան կամ լատինական խօսքը չի կրնար պարանքի մատնել զմեզ. անք բուն կարօտեաններուն համար չենք զրանար արդէն ընել կարելին և կարեւորը. եթէ

ուզէինք իւր արժէքէն աւելի կարեւորութիւն տալ այդ օպառնալիքին, այն ատեն մենք իսկ հրաւեր ուղղած պիտի ըլլայինք դեռ շատ աւելի ուրիշներու, որպէսզի աւելի հեռուներէն այդ ճամբով գային խճողուիլ ընտանեկան այսինքն ստուար բնակութեան համար որ եւ է յարմարութիւն չունեցող այս շէնքերուն մէջ:

Ներուել՝ ինծի այս անգամ միայն եւ ընդ միշտ՝ այս առթիւ ոկնարկել գէթ՝ տըխտը մտայնութիւնէ մը միայն ծնունդ առած այն արարքին, որով իրենց անունն ու խիղճը մտթին մէջ ծածկած կարգ մը անձինք ժամանակէ մ'ի վեր զրպարտական թըռուցիկներով կը ձգտին անվարկիլ Ս. Աթոռոյս իշխանութիւնը կամ անոր քանի մը գլխաւորները եւ բարեկամները՝ շինուածական եւ կալուածական գործառնութեանց մէջ անպարկէշտութիւններ վերագրելով անոնց: Որքան մեծ է եղած մեր իղձն ու ջանքը՝ ազգին սիրտը արժանապէս ջնրմ պահելու համար այս Հաստատութեան հանդէպ, այնքան ցաւալի կը գտնենք այդ անծանօթ զգայնիներուն կողմէ ճիշդ հակառակ ուղղուած թեմք կատարուած անորդար այդ ճիգը: Ոչ ոք է անշուշտ անսխալական, եւ կարելի չէ որ վրիպու մենք չը պատահին մեծ գործունէութեանց մէջ մասնաւոր: Բայց, իբրեւ մէկը՝ որ ունեցած է փորձառութեան ուրիշ շրջաններ եւ, ինծի խիղճի պարտք կը համարիմ յայտարարել թէ մեր ժողովական սեղաններուն վրայ հանուած խնդիրները ծայր աստիճան հնարաւոր աշակերտութեամբ եւ խղճամանքով է որ կը քննուին այստեղ. վաճառքին՝ այսինքն ազգին օգուտը մասնաւոր նկատումներու զոհելու ընթացք տեսած ու զայն ուղղել չկրկնած պարագայիս իմ միակ շարժումս պիտի լինի ինչիս սկսոյն այս Աթոռէն, եւ պատասխանատուութեան տակ չմէկ իմ խիղճը: Հետեւաբար բացէ ի բաց կոչ կ'ուղղեմ ո՞րքա բոլոր այդ անանուն ամբաստանողներուն, որպէսզի փոխանակ ջուր պղտորելու ընդունայն փորձերուն, իրենց փաստացի դիտողութիւնները յստակօրէն ուղղին մեզի՝ ի քննութիւն եւ ի գործադրութիւն պարտուպատշաճին: Իսկ եթէ ատենք այնպիսիներ են, ինչպէս լրագրութի մէջ վերջերս դրուած յօդուածէ մը կը հասկոյնէր, որոնք կ'ուզեն այս կամ այն կերպով գոյացուած ճեղքէ մը ներս տանել եւ ձեռք տանել շինուածական գործերը, Պատրիարքը՝ յանուն Սխորանութեան Ո՛չ կ'ընէ անոնց. պիտի չըթոյլարենք երբեք որ եւ է այսպիսի ապօրէն քայլ. պիտի չներենք երբեք որ մեր շինուածական գործառնութեանց ձեռնարկելէս ի վեր մեր մօտը կամ հեռուն այդ ոգով խմորուած անուղիղ ախրժակները զոհացում գտնեն ընաւ: Մենք ունինք, Աստուծով, հարկաւոր հասկացողութիւնը եւ խղճութիւնը մասնաւոր՝ մատակարարելու մեր գործերը, եւ այդ մասին հարկ զգացած ատենինս՝ պատրաստ ենք նորէն գիմելու պարկիշտ եւ հմուտ ձեռնհասներու կարծիքին, ինչպէս ըրինք երբեմն, եւ ինչպէս այժմ եւս կ'ընենք ահա — մեր զրպարտիչները քաջ գիտեն զայդ — ամէն անգամ որ հարկը կը ներկայանայ:

Ձ. Վերջին գլուխի մը մէջ պիտի ուզէի խտայնել համաօտ տեղեկութիւններ՝ կարգ մը հարցերու մասին, որոնցմէ ոմանք անցեալէն կուգան եւ ուրիշներ ներկային կը պատկանին:

Փանծարանի ցուցակագրութիւնը, որ կանգ առաւ անցեալ Օգոստոսին, իմ Եւրոպա բացակայութեանս պատճառաւ, եւ յետոյ չշարունակուեցաւ պատահած ծանր հիւանդութեանց, մահերու, եւ այլապէս կարեւոր զրազմանք երեւոյն, պիտի վերակսուի ի մօտոյ: Յարգ, յետին ծայր մանրամասնութեամբ արձանագրուած են գրեթէ բոլոր թագերը, իրենց վակասներով եւ արտախտութիւններով. այսինքն զանծարանի ամենէն կարեւոր մասերէն մին:

Ս. Յարութեան Տաճարի մեր Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին նորագութեան գործը կը մնայ գեռ նոյն վիճակին մէջ, կառավարութենէն այդ մասին հարկաւոր արտօնութիւնը տակաւին ստացուած չըլլալով: Բայց, ինչպէս կը տեսնուի պիւտճէին մէջ, կը պահենք անոր ծախսը գումարը, ի զէպ պարագայի իսկոյն սկսելու համար գործի:

Թորգանանու ափին եկեղեցիներ կառուցուելու համար կառավարութենէն գրեթէ բախտուած զետիներու վրայ բոլոր միւս ազգերը շինեցին իրենցները. մերինը միայն կը մնայ թափուր. ի տես այն միւսներուն՝ դժուար չէ արգարե զգալ վրդովանալ:

ազգային արժանապատուութեան ոգւոյն: Ժողովով որքան շուտ վաւերացնէ պիտեճէն այդ մասին, այնքան փութով պիտի կարգադրուի այդ պէտքն ալ:

Ս. Թարութեան և Ս. Մննդեան տաճարներու նորոգութեան խնդիրը, զոր յիշատակած էի անցեալ տարուան ճառիս մէջ, այժմ, գէթ ժամանակի մը համար, դադարած կը թուի յուզիչ լինելէ. կառավարութիւնը բաւականացաւ երկու տեղերուն մէջ ևս զօրեղապէս ամրացնելով միայն չէնքերուն կասկածելի մասերը: Հարցը դադարած չէ անշուշտ գոյութիւն ունենալէ. հեռացուած կամ յետաձգուած է լոկ, և չենք գիտեր թէ ե՞րբ պիտի անդրադարձուի իրեն:

Այլապէս կարեւոր խնդիր մը, որ այս անգամ պիտի զբաղեցնէ զմեզ, հետեւեալն է. կառավարութիւնը, միանգամ ընդմիշտ վերջ դնելու համար կալուածական արձանագրութեանց անկանոնութիւններու, որոնք այնքան բարդութիւններու ծնունդ կու տային առեւտրի և այլ հարցերու առթիւ, վերջերս օրէնք մը հրատարակած էր, որով կ'արտօնուէին ռեփակականութիւնը՝ նոր ինքորդ արձանագրել տալ իրենց ստացուածքները, այս անգամ բացառաբար չվճարելով կալուածին արժէքին $\frac{1}{10}$ տուրքը, զոր կը զանձէր յառաջագոյն. միայն թէ այս առհարիր 5 ի սակագերծութիւնը վեց ամսուան համար պիտի լինի: Նկատելով որ բազում տեսակէտներով օգտակար է միզի համար մեր բոլոր կալուածներուն ըստ այսմ արձանագրութիւնը, Տնօրէն ժողովը կարգադրեց պարտուպատշաճը, որպէսզի փութով պնդութեամբ յառաջ տարուին առ այդ անհրաժեշտ աշխատութիւնները, և մեր բոլոր կալուածագրերու քաղաքները ստացուին անմիջապէս: Բաւական գոտար աշխատութիւն պահանջող այս գործողութեանց համար պիտեճէին մէջ նշանակուած է մերձաւոր գումար մը:

Ի վերջոյ, պարտականութիւն ունիմ յիշատակելու հոս թէ Ամենայն Հայոց Վեհ. Սրբազնագոյն Հայրապետը, պատիւ ըրաւ Ս. Աթոռոյս, մեզի յանձնելով, իբրեւ իր ներկայացուցիչը, ամբողջ Սփիւռքի մէջ կազմակերպել յօրելիական գործ. Ս. Գրոց հայերէն թարգմանութեան ժն. դարադարձին առթիւ, ներկայ տարին հրատարակելով յօրելիական տարի: Անմիջապէս կազմեցինք, այս առթիւ, մեզի աջակից կեդր. Յանձնաժողով մը Տն. ժողովի և Ուսումն. Խորհուրդի անդամներէն բաղկացած, որոնց մէջ պէտք է լինին նաև, ըստ հրամանի Ն. Ս. Օծութեան, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան և Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան մի մի ներկայացուցիչները: Ամէն կողմ զրկուցեան Վեհին սրբատառ կոնգակներուն պատճէնները, և մեր չըջաբերականը: Ուրախ եմ ըսել թէ գաղափարը ներմ ընդունելութիւն գտաւ համօրէն ազգին մէջ: Սահմանած էինք որ Թարգմանչաց տարեկան երեք տոններուն առթիւ լինին ամէն տեղ հանգէսներ. առաջինը կատարուեցաւ շատ տեղեր՝ ոգևորութեամբ: Կը լսենք թէ պատրաստութիւններ կը տեսնուին յաջորդ երկու տոններն ալ կատարելու: Յանձնաժողովը որոշած է մասնաւոր յօրելիական հատոր մը հրատարակել այդ առթիւ. պիտի հրատարակուի նաև Ս. Աթոռոյս գրչագրաց Մատենադարանի Աստուածաշունչներու (որոնք աւելի լայն վաթսուս են թուով) և պատմական արժէք ներկայցնող Աւետարաններուն մանրամասնեալ ցուցակը, որուն ա'յնքան ոգևորութեամբ ձեռնարկած է Տ. Մեսրոպ Սրբազան, Կեդր. Յանձնաժողովով գրեթէ բոլոր անդամները ստացած են աշխատութեան բաժիններ յօրելիական հատորին բովանդակութեան համար: Որոշուած է նաև հրատարակել զբարձր Աստուածաշունչ, ըստ մեր եկեղեցւոյ կանոնին, եթէ շուտով բարերար կարելի չլլայ գտնել՝ ի հաշիւ Դուրեան Մատենաշարի:

Է.— Արդար պիտի չլլար անշուշտ հոգևորականներու գումարումի մէջ և ազգային նուիրական այս յարկին ներքեւ արտասանուած ճառ մը յատկացնել մանրամասնութիւններուն միայն անոնց ապրած կեանքին և շրջանային: Վանականներ ենք ա. մէնք ալ, իբրեւ միաբանները այս վաղնջական Ուխտին, բայց հոգևորականներ նոյն առնել՝ այսինքն անգամներ հոգևոր պաշտօնէութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ և Հայ Ազգին:

Այս Աթոռը և անոր վրայ կանգնած հնադարիան Պատրիարքութիւնը մէկ ճիւղն է միայն նուիրապետական այն ծառին որ մեր Սուրբ Եկեղեցիին է, ու դաշտը, կամ այգին, ինչպէս պիտի ըսէինք աստուածաշնչական բառով, որուն մէջ կը կանդնէին նուիրական այդ կաղնին, Հայութեան կեանքը, ազգին զօրութիւնն է: Որպէսզի ծառը առողջ լինի և պտղովից, պէտք է որ բեղուն հողի մէջ խորանան իր արմատները: Ու ճիշդ այդ կէտն է որ կ'ուզէի հոս ձեր մտածումին ներկայացնել: Հակառակ սաստկութեանը արդէսքին՝ որուն մատնեցին տնողքը հանգամանքներ այս ժողովուրդին ճակատագիրը, հակառակ բազում ու բիւր տառապանքներուն՝ որոնց մէջ լլկուեցաւ իր հոգին, զարհուրելի կորուստներու դնով, կրօնական զգացումի՝ հաւատքի խանդավառութեան խորք կայ անոր երբեմն վրածոյի նմանող կեանքի բեկորներուն մէջ, որոնք ցրուած են այժմ ի ծագս աշխարհի. իր Եկեղեցիին սէլը անոր սիրտին ամենէն ուժեղ հրաբլին է տակաւին: Այս գաղափարը, որ նորութիւն մը չէր արդէն իմ մտածումս համար, աւելի քան աւելի հաստատուեցաւ իմ մէջ, վերջին անգամ Ֆրանսոս կատարած ճամբորդութեանս ժիլոյցին, երբ պատեհուի թիւն արուեստը ինծի տեսնել հոս պանդրխտած Հայութեան ստու պարզոյն մէկ մասը:

Ուզեցի մատնանշել այս կէտը, կարենալու համար ըսել պարզապէս թէ մեր սիրտերէն հարկ է որ տարամբեթեան յուսահատութեան որ և է խոհանք, որ կրնայ ըսել տալ մեզի թէ որո՞ւն կամ ի՞նչ բանի համար կ'ընենք այսքան զոհողութիւն, երբ կոտորուտի է նաւը՝ խարկկներու զարնուելով: Ոչ երբեք. հաւատալ պարտինք թէ այժմ, աւելի քան երբեք, Ազգը պէտք ունի իր Եկեղեցիին սիրտէն հոսած հոգեւոր միութեանը: Եկեղեցին՝ սպառնալու բայց արի այն Մայրն է այսօր, որ, լապտերի ձեռնին, գիշերախառն, իր վերաւոր զաւակները կը փնտռէ պատերազմի այն գաշտին վրայ, ուր կեանքը որ և է ատենէ աւելի ահաւոր կոխ մըն է գեռ մեզի համար: Ամէն ճիշդ և քանք որ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան և պաշտօնէութեան կողմէ կը կատարուի ամէն տեղ այդ ուղղութեամբ՝ այդ իմաստն ունի միայն:

Կրնանք մտածել թէ Ամենայն Հայոց Սրբազնագոյն Հայրապետը, որ, հոկտոսական Հայաստանի կառավարութեան կողմէ ցուցուած բարեացակամ վերաբերմունքին, ի տես իր Եկեղեցւոյն անհուն կարիքներուն ամէն օր կը կոծկոծի սրտաթունդ, իրեւ հանճարեղ մարդ, ամէն վայրկեան՝ հարկէն ի հնարս զրդուած, ի՞նչպէս օր մը Աստուածաշուշնի յօբեմանի՝ օր մը ուրիշ բանի վրայ մտածելով, կ'ուզէ Ազգին հողին մէջ տանջել պահել հաւատքին հուրը: Գիտենք թէ Կիլիկիոյ ջոյգ Վեհերը, որոնք այնքան տուաշտանքներէ ետքը հուսկ ուրեմն կրցան Շնորհալիքի բաժակը տաղաւարի Անթիլիոսի ստուերներուն ներքեւ, հոն՝ այս օրերուս՝ թղթունելու համար իրենց յոյսերուն առաջին ու նորաբողոք ծաղիկները, ամէն ժամ ի՞նչպէս կը նահատակուին, իրենց աւանդուած հաւատքի քանքարը արդիւնաւորելու համար:

Հարկ չկայ օրինակներ բազմապատկելու. ուր որ եկեղեցի մը կամ մատուռ կայ տակաւին, ան կայ անպատճառ ազգը հոգեւորապէս միխթաբելու իղձն ու հոգը: Այդ երկու զգացումներէն, որոնք տառաքնութիւններ են սրտի և խղճի մարդոց քով, անասահման չափով պէտք է լինի հոս, այս նուիրական Հաստատութեան ծոցին մէջ: Ինչ որ ըրած է Ս. Աթոռը անցեալին մէջ և կ'ընէ դեռ այժմ, անշուշտ այդ նպատակին էր ուղղուած և է ցարդ. պատարագ, պաշտամունք, աղօթք, հանդէս, թափօր, քարոզ, դպրոց, գրականութիւն ևայլն, ամէն ինչ ասոր կը ձգտին. բայց ժամանակը միշտ նոր պիտեքի կը ծնի. և, իմ տեսութեամբ, զոր կը պահեմ միշտ, այս Հաստատութեան կողմէ ազգին մատուցուելիք հոգեւորական ծառայութեան արդիական լաւագոյն կերպն է աւետարանական առաքելութիւնը: Առանց առաջնորդական և վարչական յաւակնտութեանց, Սուրբ Յակոբի միաբանները պէտք է կարենան ազատօրէն շրջիլ Սփիւռքի մէջ ամէն կողմ, Աստուծոյ խօսքը քարոզելու և հոգեւոր կեանք մշակելու համար՝ մեր Ս. Եկեղեցւոյ ոգւոյն համեմատ: Այդ բանին համար պէտք կայ երեք բանի. հայրապետական վերին արտօնութեան, բայց ամանանդ դրամի և մարդու: Առաջինը, չեմ տարակուսի, կը շնորհուի անվարան: Երկրորդը անհրաժեշտ է, որպէսզի միախառնուի չհար-

կադրուի իր ներթափանց սպասելու տնտեսմէ՝ որոնց պիտի քարոզէ, և կերպով մը ենթարկուի անոնց ազդեցութեանը: Կը կարծեմ թէ այսպիսի նպատակի մը համար այնքան աւելի հեշտութեամբ Ս. Աթոռը պիտի կարենայ տրամադրել մի քանի հազար ոսկույ դումար մը, որքան աւելի փութով վճարուի պարտքը: Բաւական է ուղղութիւնը: Բայց այս երկու միջոցներն ալ պիտի չարժեն ոչինչ, եթէ չունինք երրորդը, ամենակարեւորը, մարդը: Քանի՞նչ կան մեր մէջ որ ունին այդ կերպաւէն, Աստուած և իւրաքանչիւրիս խիղճը գիտեն զայդ: Քանի՞նչ կրնանք ունենալ մերձաւոր ապագայի մը մէջ և հետզհետէ: Ժառագաւորացի տեսչութիւնը ամենէն աւելի պէտք է հետամտի գիտնալու զայդ: Բայց թոյլ տրուի ինձ ըսել. ամէն ոք գիտէ այսօր թէ այս Միաբնակութեան մէջ ոտուարագոյն է այլ ևս թիւը անոնց, որոնք զպրոցական խնամակարեւորը, մեծարժէք վարժապետներու օրինակը ունեցած տարիներով իրենց առջև, ու ձեռնարկութեան հոգեւոր շնորհքով դրոշմուած: Արդ, իրաւունք կը զգամ ինձի՝ յանուն ճշմարտութեան և փորձառութեան աւելցնելու. որպէսզի աւետարանչութեան ձիրքը կարենայ աճել հետզհետէ մեր մէջ, նոյն պէտք չէ ընալ թոյլ տանք որ զպրոցականը օրէ օր տնտեսանայ՝ անհրաժեշտայ մեր ներքը: պէտք չէ որ մեր գիրքերը տակաւ առ տակաւ սենեակի գեղօրներու կարգը տնցնին: պէտք չէ որ զուարճանքը աւելի հրապոյր ուղղեն մեզի՝ քան զարգացումին սէրը: երկրորդ՝ պէտք է կարենանք ընդ միշտ կենդանի պահել տպաւորութիւնը մեծ օրինակներու, զորս ամէնքս ալ ունեցած ենք մեր կարգին, չմոռնանք թէ վանքերը, ձեռագրաց և տպագրաց դանձարաններով հարուստ վանքերը մանաւանդ, եղած են այն աշխատանոցները, ուր մարդիկ ինքնուս զարգացմամբ յաճախ արտադրած են հսկայական գործեր: վերջապէս պէտք չէ թոյլ տալ որ հոգեւորականը վերոտնութիւն մարդուն մէջ մեր վրայ, պէտք է որ պատասազի սեղանին և հանապազօրեայ պաշտամունքին մասանակցութեան հանգէպ զանցառու թիւնը տնարգ երեւի մեր սրտին: պէտք չէ որ աշխարհի արօրօրնակ ազդեմներովը համարձակի ներս խռովել մեր կրօնաւորի կենցաղին՝ հղծելու համար հոգեւոր մէջ շնորհաց կնիքը: ու այն ոտեն, այն ատեն միայն աւետարանչութեան՝ այս ժողովուրդը արդարեւ միաբնակութեան քարոզչական հոգին պիտի բարդաւաճի ստուերներու այն խորհուրդին մէջ որ կը լեցնէ այս յարկը: ու Ազգն համօրէն պիտի համոզուի թէ ի զուր չեն տնցած այս տեղ կատարուած բոլոր զոհողութիւնները, կամքի՝ սրտի և մտքի բոլոր սպառումները: Կը ցանկամ ի սրտէ որ այդպէս եղած լինի արդարեւ:

Կը վերջացնեմ իմ խօսքս սրտագին օրհնութեամբ յիշատակի հոգեւոր պատրիարքաց, միաբանից, բարեբարաց, նուիրատուաց, ուխտաւորաց և վաստակաւորաց, հանգուցիւրց և կենդանաց:

Շնորհակալութիւն և ձեռք ամենուդ, Սրբազան եղբարց և սիրելիաց, Տնօրէն և Ընդհանուր Ժողովներու և զանազան Մարմնոց ղրկաններու և ժողովականաց, Սրբաւայրերու և Հաստատութեան զանազան ճիւղերու Տեսչութեանց, պաշտօնակալաց և պաշտօնէից, որոնց ամենուն անձնուէր աշխատութեանց գնովն է որ անցնող այս տարին ևս մեզի համար եղաւ դարձեալ յաջողութեան տարի մը:

Օրհնէ՛ Ամենակալը այս երկրին ժողովուրդն ու Կառավարութիւնը. իր նախախնամող Աջը հովանի լինի ամենուս վրայ, և յառաջիկայ չըլնանին մէջ ևս ամէնքս առաջնորդէ ի բարին: Խաղաղութեամբ, Ամէն:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ ԵՒ ԲԵՍԸ

պատճառ իրեն հետ ցկամ պայուսակին մէջ:

Ո՛վ որ կ'ուզէ քարոզիչ ըլլալ իրօք և արժանապէս, պէտք է գոց զիտնայ Աստուածաշունչը, այսինքն հմտօրէն ծանօթ ըլլայ անոր պարունակութեան. հիներու այս կարծիքը եթէ ոչ տառապէս, ըստ ոգոյն սակայն կրնայ դեռ ճշմարիտ նկատուիլ, Թէ ո՛րչափ արդար է այս մտածումը՝ կը հասկցուի նաև հասարակաց զգացման մէջ տարրացուած այլապէս սիրուն այն կարծիքէն, որ կը համարի Թէ քարոզ չի կրնար հասկնալ նա որ Սուրբ Գիրքի ընթերցումին համը չէ ճանչցած:

Աստուածաշունչը քարոզիչին սիրտին մէջ մշտապէս բաց պահուած գիրքը պէտք է ըլլայ:

Այս գաղափարը սքանչելի պատկերով մը բացատրուած է Եզեկիէլի Բ.

Անկարելի է անտեսել ներքին և սերտ այն կցորդութիւնը, որով այս երկուքը, իբրեւ քրիստոնէական կեանքի եւ զարգացման մեծ գորութիւններ, կապուած եւ նոյն իսկ խառնուած են իրարու հետ:

Քարոզելը՝ Ս. Գրքի ներշնչումով խօսիլ է ըստ մեր կրօնքին ըմբռնումին. բառն իսկ, աւեսաւանդ, որ կը նշանակէ քարոզել, գայր կը ցուցնէ:

Ըսուած է, և շատ իրաւամբ, Թէ Քարոզիչը, եթէ բեմ ելլելէն առաջ ժամանակ կամ կարելիութիւն չէ ունեցած կրօնական ընթերցում մը ընելու, լաւ է որ զուլի մը կամ գէթ է՛լ մը կարգայ նստի Աստուածաշունչէն, ու այնպէս վեր բարձրանայ ամպիրոնին սանդուխներէն: Ու պէտք չէ մոռնալ Թէ նա որ այսպէս կ'ըսէր, կը մտածէր անշուշտ Թէ ամէն քարոզիչ զըրպանի Ս. Գիրք մը կ'ունենայ ան-

գլուխի 9 և Գ. գլուխի 3-4 համարներուն մէջ. «Տեսայ, կ'ըսէ մարգարէն, որ դէպի իմ կողմս ձեռք մը երկարած էր՝ գալարուած զիրք մը բռնած. անկա պարզեց զայն առջևս, ու տեսայ որ ողբեր, վիշտի և տրամուլթեան երգեր գրուած էին անոր մէջ: Որդի մարդոյ, բաց բերանդ, բաւաւ, կեր ինչ որ անա քեզի կուտամ, յետոյ զնա՝ խօսէ իսրայէլի ժողովուրդին, թո՛ղ որովայնդ լեցուի այս զիրքով. կերայ. ու բերնիս մէջ կարծես թէ մեղրի անուշահոտութիւն մը գոյացաւ...»

Սուրբ Գիրքը ամենէն լաւ իւրացուած և մարսուած սնունդը պէտք է եղած ըլլայ քարոզիչին հոգիին համար:

Պատկերազարդուած այս ճշմարտութեան է արդեօք որ կ'աննարկէին մեր հին մամիկները, «Աստուածաշունչը կլլած» կոչելով մեծ քարոզիչները:

Այսպիսի մտաւոր եւ բարոյական պատրաստութեամբ՝ այսինքն Ս. Հոգւոյն ներշնչութեամբ քարոզող քահանան է որ իսկապէս կը գործադրէ իր կոչումը. զի քահանայական կոչումն է վարել հոգիները՝ լուսաւորելով զանոնք և ուսուցանելով:

Ինչոր մեծ քարոզիչները իրենց անձովն ու կեանքովը կը հաստատեն ասիկա. անոնցմէ երկու մեծագոյնները, սակայն, Ոսկեբերան եւ Պոսիւէ բուն իսկ ապացուցութիւնն են այդ մտածումին: Ոսկեբերան քաջ քարոզիչ էր, որովհետեւ ընտիր մեկնիչ էր նախ. Աստուածաշունչը գաղտնիք չունէր իրեն համար. իր քարոզները պերճօրէն ուսուցուած մեկնաբանութիւններ են: Իսկ Պոսիւէ ինքն է որ կը պատմէ իրեն համար թէ ինչպէս իր մտքին ու սրտին ամենօրեայ ճարակն ըրած էր Ս. Գիրքը, զոր միասին ունէր իրեն հետ ամէն վայրկեան:

Բայց ուրիշ է կարգալ՝ գիտակցութեամբ նոյն իսկ, և եթէ կ'ուզէք՝ գիտնօրէն, և ուրիշ՝ կարգալ, զգացումով և խորհուրդով խորանալով անոր իմաստներուն մէջ. եւ այս՝ քարոզչութեան տեսակէտով մանաւանդ: Ու ասկէց է անա մեծ տարբերութիւնը, որ կայ Պոսիւէի և Ոսկեբերանի միջև: Անոնցմէ վերջինը մինչ հաւատքի սրտապրաւ բարոյախօս մըն է, որ ունկնդիրին ուղղակի հոգիին խորը կ'իջնէ մէկ անգամէն, երկրորդը աւելի աստուածաբան հեռուոր մըն է, որ պերճախօսութեան բոլոր հնարքները ի գործ կը դնէ՝ արուեստին գեղեցիկութիւններովը հազուեցնելու համար ընտիր և շատ անգամ բարձր մտածումներ: Ու անոնք միայն՝ որոնք ի վիճակի են ըմբռնելու տարողութիւնը Առաքեալին սա խօսքին. («ոչ եթէ մարդկեղէն ուսմամբ ճարտարութեան բանից, այլ վարդապետութեամբ Հոգւոյն») անոնք միայն պիտի կրնային հասկնալ թէ երկուքէն որո՛ւն պիտի երթար քրիստոնէութեան առաջին և մեծագոյն քարոզիչին միտք բանին:

Կ'ըսէինք թէ քարոզիչը պէտք է խորհմուտ լինի Ս. Գրքին. բայց ասիկա՝ ոչ թէ որպէսզի աստուածաշնչական մէլեբրուսներով ամբողջովին խճանկարէ իր ընդլայնումը, ինչպէս սովոր էին ընել երբեմն հին քարոզիչներէն ու մանք, և ինչպէս լեցուն են տակաւին վերջին դարերու ձեռագիր քարոզգիրքերը, այլ որպէսզի իր միտքը տողորուի անոր գաղափարներով, ու ոճը նկարուի անոր օրինակներով, որոնց մէջ արդարեւ աստուածային և յաւիտենական շնորհ

մը կայ, ազդու՝ վսեմ՝ շինիչ, մարդկային պզտիկութիւններէն գերիվերոյ, աշխարհի սովորականութիւններէն անհամեմատօրէն բարձր աստիճանով:

Ինչպէս անունդը, բազմատեսակ տարրերէ բաղկացած թէև, մարմինին մէջ իւրացուած ատեն զրեթէ չի մատներ իր կազմիչ մասերուն տեսակարար բնութիւնը, և իր արտադրած կենսասինթէզովը կը զօրացնէ՝ միայն արիւնը և զործարանաւորութիւնը, նոյնպէս Ս. Գիրքին հմտութենէն այնպէս պէտք է զօրացած և գեղեցկացած ըլլան միտքն ու սիրտը, որ զգացումներն ու մտածումները հրահոսան կենդանութեամբ տաքցընեն խօսքը, լուսաւորելու եւ բարձրացնելու համար դիմացդ կեցած, քեզի ուղղուած հոգիները:

Այս տեսակէտով կրնայ, եթէ ոչ միշտ՝ բայց երբեմն աւելորդ նկատուիլ բնաբանին զործածութիւնն անգամ, եթէ մասնաւանդ անիկա պիտի նմանի պատին զամուած այն բեւեռին, որուն կը մօտենայ մարդ նախ՝ իր բեղովն ու զաւազանը կախելու, և յետոյ անգամ մըն ալ՝ զանոնք առնելու համար անկէ: Վասնզի քարոզիչներ կան արդարեւ, որոնք սկիզբը կ'արտասանեն Ս. Գիրքէն խօսք մը, առանց սակայն անոր հետ աւելնչութեան մէջ դնելու քարոզին ընդհանուր գաղափարը. ու յետոյ անգամ մըն ալ կը կրկնեն զայն. պարզապէս նոյն դուռնէն ներս մտած և դուրս ելած ըլլալու պատրանքը տուած ըլլալու համար ունկնդիրին:

«Ողին եւ ո՛չ թէ տառը.» այս վճիռը կանոն մըն է՝ ցուցնելու համար նաև այն վերաբերմունքը, զոր բեմի մարդը պէտք է ունենայ Աստուածաշունչին հանդէպ, չզործածելու համար զայն կամայականօրէն, ու մասնաւանդ իբրև վկայութիւն յառաջ չը բերելու համար անկէ որևէ բառ կամ բան, առանց մեկնաբանօրէն ճշգրտելու իմաստը: — Լսած ենք թէ Հոգեւոր ճարտասանութեան ուսուցիչ մը հատորով մը հրատարակած է երբեմն քարոզութեանց մէջ Ս. Գրքի սխալ կամ կամայական կերպով զործածուած խօսքերու ահազին դէպ մը, հրահանգիչ դարձնելու համար իր աշակերտներուն, ու միևնոյն ատեն ցոյց տալու համար թէ ի՞նչ տխուր և աւերիչ փաստներ կրնայ պատճառել բեմը Աստուածաշունչին՝ անհմուտ կամ թերակիրթ, աւելի ճիշդ՝ անպատրաստ քարոզիչներու ձեռքով:

Նոտրադրուած այդ բառը ուրիշ վէրքի մը կը տանի մեր միտքը. եղած են քարոզիչներ, որոնք պարզապէս արհամարհած են պատրաստութեան պէտքը, ապաւինիլ ուզելով իբր թէ առիթներէ կամ պարագաներէ յանկարծ գալիք ներշնչումներու. Յանկարծախօսութիւն ըսուած առասպելին հաւատացողներն են անոնք: Այդ բառը, իր հասարակ և ռամիկ այն առումին մէջ գէթ, որով տպաւորուած է այդպիսիներու մտքին մէջ, անճիշդ անուն մըն է բոլորովին, այսինքն չի ներկայացնիր որ և է իրականութիւն: Անկարելի է անպատրաստ յանկարծախօսել. աշխատութիւնը, պատրաստութիւնը անհրաժեշտ է որ և է խօսողի համար, ըլլալ անիկա բանախօս կամ բարոյախօս, քարոզիչ կամ աստեաբան: Պէտք է պատրաստուած ըլլալ ընդհանուր կերպով, այսինքն տիրացած ըլլալ ընդհանուր զարգացման. յետոյ, պէտք է պատրաստուած ըլլալ իր ճիւղին մէջ. իրաւաբանութեան, աստուածաբանութեան, բարոյագիտութեան, ևայլն, մասնագիտօրէն. պէտք

է քաջ զիրոնայ լեզուն՝ որով պիտի խօսի. պէտք է զաղափարներն ընդլայնելու և լծորդելու, տրամախոհելու մարզանք ըրած լինի մտովի. պէտք է վարժ ըլլայ իր արտայայտութիւնները երանգաւորելու, այսինքն ոճին զիտութիւնը եւ արուեստը ունենայ նոյն ատեն: Պէտք է կարգացած ըլլայ մեծ քարոզիչները. ու այդ քարոզիչներէն ոչինչ պիտի հասկնայ, եթէ նախ համացած չըլլայ Ս. Գրքին, զի անոնք Ս. Գրքէն միայն ներշնչուած են:

Ամէն քարոզիչ, համբալ կամ փորձ, իր խօսելիք նիւթին լիովին պատրաստութեամբը պէտք է ելլէ բեմ: Այս ընդհանուր կանոնէն վերջ կարելի է աւելցնել. պատահական եւ հարկեցուցիչ պարագաներու մէջ, ափյափոյ կամ յանկարծօրէն խօսելու համարձակութիւն անոնք միայն պէտք է տան ինքզինքնուն, որոնք երկար տարիներու փորձառութեան հետ՝ խօսքի սպաշուցուած շնորհք ունին, և որոնց համար գրեթէ անծանօթ ոչ մէկ անկիւն ունի իրենց ասպարէզը: Որ ըսել է թէ անոնք որ կը խօսին յանկարծ՝ խօսած ըլլան դարձեալ ոչ առանց պատրաստութեան. ամէն նիւթի զաղափար, ծրագիր և ընդլայնում իր պատրաստ մթերք ունեցած ըլլալով իրենց մէջ:

Քարոզելը աւետարանել է. Ս. Գրքը պէտք է ըլլայ քարոզին զանաւորանք. Ոչ մէկ զիրք այնքան օգտակար է, ինչպէս կ'ըսէ առաքեալը (Ի. Տիմ. Գ. 16-17), ուսուցումի, խրատի, սաստի թելադրութիւններով, մարդը կատարելութեան մղող օրինակներով այնքան հարուստ, և զերագոյն հեղինակութեան մը ազդումներով այնքան ներգործող՝ որքան Աստուածաշունչը:

* * *

*

Դուն սոսկ եթէ կարենայիր բանալ այս դուռը լուսափալ
Ո՛չ թէ ոսկի բանալիով որուն երազն է srsմախօս
Այլ քու շունչիդ մէկ հրպուսէն բացուէր խորհուրդն իր սպիսակ
Ու հնչէի՛ն մարգարիտներն աղբիւրներու կախարդանոս:

Ու հնչէր ձայնըդ որուն ես լըռութենէն իսկ յուսացի
Ամենադաւն քաղցրութիւնն ուր խօսեցան ինծի բառեր
Ոչ թէ սիրոյ կամ բերկրութեան այլ նոր բառեր որոնք ինծի
Աւթաւհի ճրք սրտին հիւսող էին նըւա՛գ սքանչելի:

Եղի՛ր — ու պահ մ'իմնութենէդ ազա՛ս ինծի՛ սեւեռէ՛ դուն
Եղի՛ր այս կրակն որ կը քծէ սափորին ձոյլը զրաւթուն
Բա՛ց աչքերուս մինչեւ յետին ծալք մինչեւ ֆոլն երազին:

Ինչ որ քեզմէ ինծի կուգայ լուսէ պասկերն է մանկութեան
Քու մասներէդ հոգիիս մէջ ոսկի մեղր ու կաթ կը հոսին
Աստեղաւէն ապարանքիդ ես բանտարկեալն եմ յաւիտեան:

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԸ

ԸՍՏ ՀԱՄԱՏԵՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Գ. ԳԼՈՒԽ

ՔԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԳԻՐԸ

(Նաթ. Սիոն 1935, էջ 173 էջ)

Կը յաջորդեն Փրկչին հրահանգները իր աշակերտներուն (Մտթ. Ժ. 5-42)՝ բազմաթիւ յայտարարութիւններով միասին, զորս բաւական է անցողաբար միայն ցուցնել։ 22րդ համարին մէջ է, զոր օրինակ այն արտայայտութիւնը, զոր յիշեցինք. «Եւ եղիջիք ատեցեալք յամենեցունց վառն ակնառն ինոյ»։ Ըստ համար 32 և 33ի, Յիսուս մարդոց իրեն հետ ունեցած յարաբերութիւնէն կախեալ կը ցուցնէ երկխօսքի մէջ իրենց գտնելիք ընդունելութիւնը, քանի որ զինքը այս աշխարհի վրայ խոստովանողները միայն պիտի ունենան Թաղաւրութեան ժառանգութիւնը, Քրիստոսի կողմէ այս կէտին ընծայուած կարեւորութիւնը այնքան մեծ է որ ամենէն նուիրական ընդունակ զգացումները պէտք է տեղի տան իր պահանջած սիրոյն առջև (համար 37). «Որ սիրէ զհայր իւր կամ զմայր առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի»։ Կանաւոր յայտարարութիւն անտարակոյս, իթէ Յիսուս կեդրոնը և վառարանը չըլլար փրկչութեան գործին։ Ի՞նչ կարելի է ըսել կրօնքներու հիմնադրներուն եւ անոնց պահանջումներուն մասին։ Մովսէս այդպէս խօսեցաւ չափ առաջ զացած է։ Յաւակնածն է արարածին և արարիչին մէջտեղ մտնել։ Երբայց ինք մեծ մարգարէին դերը միայն սա չէ՞ եղած միթէ որ ինքզինքը ունայնացնէ՝ Յաւիտենականը յարաբերութեան մէջ դնելու համար իր ժողովուրդին հետ։ Յիսուս այն անշուշտ կ'աշխատի մարդերը Աստուծոյ տանիլ։ Բայց հաւասարապէս կը ջանայ անիկա իրեն կապել զա-

նոնք, ուսկից կարելի է մակարեւրել — եղբակցութիւն՝ զոր չորրորդ Աւետարանիչն է բանաձեւած — թէ պէտք է, մինչև Հայրը վերանալու համար, անցնիլ Քրիստոսի մէջէն, Փրկչին՝ որ, աստուածային հեղինակութեամբ զօրացած, կը հրամայէ «կորսնցնել կեանքը՝ իրեն համար» (Մտթ. 39)։

Յետոյ կուգան այն հատուածները, որոնք կը խօսին դատաստանին և փրկագործողին փառք վերադարձին մասին։ «Առաքեցէ Որդի Մարդոյ, կ'ըսէ, զհեշտակս իւր, և ժողովեսցեն յարքայութենէ նորա զամենայն զաթակորութիւնս, և զայնոսիկ որք պործեն զանօրէնութիւն . . . Յայնժամ արդարեւ ծագեսցին իրեւ դարեւազակն յարքայութեան երկնից» (Մտթ. ԺԳ. 41-43)։ Երբ ամեն ինչ վերանորոգուի, կ'ըսէ զարձեալ, Քրիստոս, Աստուծոյ զօրութեամբը զինուած, պիտի իջնէ երկինքէն հատուցանիլ «խրաքանչիւր ըստ գործս իւր» (Մտթ. ԺԶ. 27, ԺԺ. 28, իԶ. 64)։ Ընտրութեան այսինքն գտումի մեծ գործը կատարելով, Թաղաւրը «մեկնեցէ զնոսա ի միմեանց, որպէս Կովիւ մի մեկնէ զօդոյ յայնձեաց» (Մտթ. ԻԲ. 29, և հետեւ. 40, 41. ԻԵ. 31-46)։ Արդ, այս դատաստանին միջոցին, արգարութեան օկըմունքը պիտի ըլլայ մարդոց դիրքը հոնդէպ Քրիստոսի անձին, անոր վերաբերմամբ անոնց ցոյց տուած անտարբերութիւնը կամ համակրութիւնը։ «Ամէն ասեմ ձեզ, որովհետեւ արարէք միւռու յեղբարցս այս սոցիկ ի փոքրկանց, եւ ինձ արարէք» (Մտթ. ԻԵ. 40, 45)։ Այս պիտի ըլլայ կանոնը՝ զոր Վեհագոյն զատաւորը պիտի գործադրէ վերջին օրը։

Այս է հաւատարիկ կրօնական այն կարեւոր գաղափարը զոր կարելի է հանել այդ հատուածներէն։ Երկնից Թաղաւրութեան նպատակն է փրկութիւնը, բայց որովհետեւ ամէնքը միեւնոյն կերպով չեն ընդունիր անոր հրաւերը, Տիրուք գործունէութիւնը երկու հակառակ հոսանքներ յառաջ կը բերէ մարդոց մէջ։ Ջանք այսպէս կը բացատրէր արդէն Յովհաննէս Մկրտիչ, որուն համեմատ Մեսիային պաշտօնը պիտի ըլլար յարգը այրել և ցորենը շտեմարաններուն մէջ լեցնել (Մտթ. Գ. 12)։ Բայց ի՞նչ պիտի ըլլայ լու ցորենը անպէտ կեղեւն զանգաւանող նշանը։ Վարդապետու-

թեան մը, բարոյականի մը մերժումը կամ ընդունելութիւնը պիտի ըլլայ բաժանուած մը ճշգրտորոշը: Այո, կերպով մը, քանի որ ան միայն պիտի կարենայ մտնել երկնային թագաւորութենէն ներս, «որ առնէ, ըսած է Յիսուս, զկամս ձոր իմոյ» (Մտթ. է. 21): Կարելի պիտի չըլլայ ընդունուիլ, առանց կատարելու արդարութիւնը: Լերան քարոզին մէջ Տէրոջը յեղյեղած յորգորներուն մէջ այս դիտող նօթին է որ կը լսուի: Ուրիշ գուգահեռական յայտարարութիւններ ալ փրկութիւնը կախեալ կը ցուցնեն Քրիստոսի հետ պահուած յարաբերութիւններէն (Մտթ. Ե. 11, է. 22, 23, Ժ. 32, 33, 39, ԺԱ. 6, ԻԵ. 40, 45, ԷՆ. 3): Նոյն պէս, երկրաւոր ոլորտին մէջ, մարմինին բուժումը կրնայ ստացուիլ այն յարուստով միայն որով հաւատացեալը կը կապուի Յիսուսի՝ իբրեւ իր տիրոջ (Մտթ. Ը. 10, 13, Թ. 2, 22, Ղկա. է. 50, ԷՆ. 3):

Արդ, այս երկու լուծումներուն հակապատկերը երեան կուգայ աւետարանական ուսուցման մէջ, մէկ ծայրէն միւսը: Փըրկութեան գործը, ամենէն առաջ, յանցանքէն ազատումն է զոհին միջոցաւ, որուն մէջ իր բարձրակէտին կը հասնի Մեսիային գործունէութիւնը: «Որդի Մարգոյ ոչ եկն առնուի պաշտօն, այլ պաշտօն է տալ զանձն իւր փրկանս փոխարէն բազմաց» (Մտթ. Ի. 28): Ուրիշ կերպով ըսելով, մարդիկ գերիներ են, որոնք պիտի չկարենային գնուիլ առանց ի փոխարէն հայթայթուած զին մը վճարելու: Բայց մեղաւորը այդ կերպով ի՞նչպէս պիտի փրկէր իր հոգին: Նոյն իսկ քաղաքիկ հարատւութիւնները չեն կըրնար բաշխուիլ ատոր (Մրկ. Ը. 36, 37): Եւ ասոր համար է որ Քրիստոս կուգայ դարման մատուցանել այս կացութեան, որ, առանց իրեն, անել վիճակ մը պիտի գառնար: Արժէքը այն պարտքին զոր յանցաւորը անկարող էր վճարելու, Յիսուս ինք կուտայ անոր, ու այն փրկանքը զոր ձրիարար կուտայ ան «փոխանակ բազմաց» իր կեանքն իսկ է: Ուրիշ բառերով, ինչ որ մարդիկ չեն կրնար կատարել, Փրկիչը ինք կ'ընէ զայն անոնց համար: Եւ այսպէս, փոխանակութիւն մը կը կատարուի, թէեւ այս զաղտփարը չ'ենթադրիր բնաւ թէ Յիսուս ամբողջովին պէտք է իրէ այն պատիժները, որոնք արժանի եղած էինք մենք: Այսու

հանդերձ Յիսուսի մահը տեղը կը բռնէ օրինական կրօնքին զոհերուն, ինչպէս որ ընթերցաք խորհուրդին մասին Քրիստոսի տուած մեկնութենէն կը հասկցուի (Մտթ. ԻԶ. 26-28, Մրկ. ԺԴ. 22-24, Ղկա. ԻԲ. 19, 20): Եթէ Միսայի գալիսքը պահանջած էր զոհի ընծաներ (Յլ. ԻԴ. 8, Ղկա. ԺԷ. 11, Եբր. Թ. 22), Մեսիային արիւնն է որ շնորհաց գալիսքին մէջ մարդուն կ'աւանդէ իր թագաւորին վերջնական ներումը: Այս կէտին վրայ այս կերպով է ահա որ երեան կուգայ նշանակուած հակադրութիւնը: Երբեմն կը պատահուի յանցաւորին՝ ուղղակի գիւմի իր Աստուծոյն. կարծես թէ այսպէս է տէրունական ազօթքին իմաստը (Մտթ. Զ. 12), որուն համեմատ մեր Հայրը կը հրաւիրէ զմեզ որ իր օգնութիւնը խնդրենք, և կը խոստանայ շնորհել զայն մեզի, ինչ որ կը թուի ըսել թէ Ամենակալը ինքնին կ'արձակէ զմեզ (համար. Մտթ. ԺԷ. 27), մինչդեռ ուրիշ հատուածներ Քրիստոսի արիւնը կը ներկայացնեն հարկաւոր պայման, մարդուն առ Աստուած դարձը լրացնելու՝ կնքելու համար (Մտթ. Ի. 28, ԻԶ. 28):

Ուրիշ կէտ մը՝ ուր միեւնոյն հակադրութիւնը կը գտնուի: Փրկչին գործին նպատակն ըլլալով մահը, որպէսզի այդ իտալը իրագործուի, պէտք է որ թողութեան չընորհաց վրայ, որ զմեզ կ'ազատէ անցեալէն (Ղկա. Դ. 3, Մտթ. Զ. 12, 14, Թ. 6. ԻԴ. 28) աւելնայ արդարութեան կամ աստուածային կամքին հնազանդութեան արդիւնաւորութիւնը (Մտթ. Ե. 6, 10, 20, 48, Ղկա. ԺԱ. 42): Արդ, ի՞նչպէս մարդը, որ գերի է չարին, պիտի յաջողի անձնատուր ըլլալ բարիին: Ի՞նչպէս պիտի նորէն զօգէ իր յանցանքովը այնքան ցաւալի կերպով խզուած կապը: Հոս համառոտեցականները նորէն կը թուին երկու ճամբայ ցուցնել անոր: Մէկ կողմէ կարծես ըսել ի՞նչպէս թէ մեղաւորը ինքնիրմէն Աստուծոյ դիմելէն զատ ուրիշ ընելիք մը չունի — ինչ որ զՔրիստոս բարոյախօս մը համարող տեսութեան հարցն է ինքնին —, միւս կողմէ ուրիշ հատուածներ, հաւատացեալին կեանքին սրբացման այսինքն մեղաց բարձու մին համար, անհրաժեշտ կը նկատեն Յիսուսի Քրիստոսի իմիջորդութիւնը: Եւ ըսել թէ հոս ալ դարձեալ յառաջ կուգան

երկու զուգահեռական վարդապետութիւններ, զորս պէտք է հաստատապէս նկատի առնել, քանի որ երկուքէն մէկը ուրանալով՝ խնդիրը լուծուած չլլալար: Ի՞նչ ճամբով ուրեմն երկու հոսանքները կարելի է միախառնել:

Այս հարցումին պատասխանը սա՝ միայն պիտի կարենար ըլլալ: Ժողով Աստուծոյ մէջ կ'ականջալէ թողութիւն և արգարութիւն միանգամայն: Եւ Քրիստոսն է անհրաժեշտ միջնորդը՝ իրականացնելու համար այդ աւերակալութիւնը: Եւ սակայն երեք առաջին աւետարանիչները որոշ կերպով այսպիսի հետեւողութեան չին տանիր զմեզ: Անոնք երկու գաղափարները զատ զատ կ'արտայայտեն, առանց դանտք ձուլելու զիրենք բացատրող ներհայեցութեան մը մէջ, թէ և ասիկա պատճառ մը չէ որ խորհինք թէ այս կենսական հարցին մէջ Յիսուս ինքզինքին կը հակասէ կամ զիրար ջնջող լուծումներ կուտայ: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար մտածել թէ համատեսականներուն մէջ այս խնդրոյն մասին մեզի անբաւական թուած պարագան կարելի է բացատրել կամ լրացնել աւելի բարձր տեսակետով մը, զոր ինչպէս քանի մը ուրիշ առիթներով, հոս ալ Յովնանու Աւետարանը կը պարզէ մեզի: Մարկոսի ԺԲ. 22 ի բացատրութեան մէջ, Քրիստոս հոգեկան էակները շօրտէ կը բաժնէ: Բարդի (սոչ ոք զիտէ), հրեշտակները, Որդին և Աստուծո: Յիսուս այս թուումին մէջ կը զատուի մարդերէ, և Աստուծոյ և հրեշտակներուն միջև կը գրուի: Բացատրելու համար այս խօսքին իմաստը, բուական չէ ըսել, ինչպէս եղած են ըսողներ, թէ Յիսուս ատով կ'ուզէ շէշտի միայն շօրտ միտն մասնաւոր առարկայ եղած ըլլալ: Այս խօսքին ամենէն յատկանշական հանգամանքը այն է թէ երկնային հոգիները — զորս աստուածաշնչական ուսուցումը այնքան բարձր որդիքի վրայ կը ճանչնայ միշտ — Քրիստոսն աւելի խնայող աստիճանի մը վրայ կը ցուցուին: Այս խօսքը կը պարտաւորէ զմեզ դուրս ելլել Մարգարէ Քրիստոսի տեսութենէն՝ աստուծոյն մասնաւոր ծագումի մը գաղափարին հասնելու համար: Ուրիշ բացատրութեամբ, համարը զմեզ կ'առաջնորդէ Աստուծոյ միածին Որդիին Յովնանէսեան ծանօթոյքին:

Միենայն զիտողութիւն՝ Մատթէոսի ԺԱ. 27 (Ղկս. Ժ. 22) համարին, մանաւանդ ասոր առաջին կէտին: Յիսուս անոր մէջ կ'ըսէ թէ «Ո՛ր ոք ճանաչէ զՈրդին, եթէ ոչ Հայր», այսինքն թէ Քրիստոս իր անձին մէջ այնպիսի խորութիւններ ունի, զորս Աստուծո միայն կարող չափել: Այն իրողութիւնը, որով այս երկու էակները կրնան իրենց գործունէութիւնը փոխանակել, կը հասկցուի կեանքի այնպիսի յարաբերութեամբ մը, զոր ոչ ոք կրնայ յաւակնել ունենալ իրենցմէ դուրս: Դո՛ւ ալ փրկագործող վերէն է որ կը նայի երկրի վրայ: Համարտապէս Աստուծոյ միակ Որդին է անկիւս:

Իրաւ է թէ այս ցուցմունքները կամ վկայութիւնները կ'զդայեցաւ ձեռով մըն է որ կ'երեւին համատեսականներուն մէջ: Բայց, նման յաճաքարեալ՝ զոր հսկայի մը ձեռքը զաշտին մէջ, հոռու հոս և հոն է նետած, այդ զիրքին մէջ տեսնող այս համարները կը մատենն գոյութիւնը բարձրագոյն ուսուցումի մը, որ միայն կըրնայ մեզի տալ Տիրոջ մտածումին բանալին, և որուն իսկական էութիւնը պիտի գտնենք Յովնանու Աւետարանին մէջ միայն: Ի մի բան, Յիսուս է Հիմնադիր Թագաւորութեան: Ինքն է որ իրականացուցած է անոր արգարութիւնը, իբրեւ Որդի Մարգար և Որդի Աստուծոյ: Եւ սակայն բուական չէ որ ինքը անձնապէս կատարած ըլլայ ամէն բան: Իր նպատակն է ուրիշներուն հաղորդել իր զօրութիւնը: Ուրո՞ք են նոր Ուխտին այդ ընտրեալները: Գո՞յս պէտք է փնտնենք:

(Շարունակելի)

Ժ. 9.

ՏՕՆԱՊԱՏԱՆԻ

ՅԻՆՈՒՆՔ

Այսպէս կը կոչուի մեր մէջ՝ Զատիկէն մինչև Հոգեգալուստ յիսուն օրերու ժամանակամիջոցը: Բառը, անշուշտ, սղուած կամ եղաջրուած ձևն է Յիսուսին, Յիսուսին համբով վերածնունդ Յիսուսին, որպէս կը կոչուի Աստուածայայտուած թիւնը կանխող յիսուն օրերու միջոցը: Զայն ինքն հանդէս հիւր, զոր կ'ընեն հինորը, նոյն իսկ Շնորհալի և Տաթևացի, Եկեղեցիին՝ իր երկնաւոր փեսային հետ անցուցած ցնծութեան կամ հարսանեաց այդ օրերուն ընթացքին հրեշտակաց ինն զաւերուն հետ խառնուելուն իբր նշանակ՝

ընձազգութիկ է անտարակոյս: Նոյնպէս է նաև Նոր Հայկազնեան Բառարանի ձգտումը՝ զայն յունարէն Սμύρνα (=հարսանիք) կամ Սμύρος (=հարսենիք) բառէն ամանացուած նկատելու:

Ճատակական այս ժամանակաշրջանին (temps pascal) — ինչպէս կը կոչեն զայն եւրոպացիք — տոնախմբումը շատ հին է ընդհ. եկեղեցիին մէջ: Տերտուղիանոս և Ամբրոսիոս կը յիշեն զայն: Այս վերջինը ամբողջ շրջանը կը համարէ Վիտակ եւ Նոյն կիրակի մը, յիսուն օրերու վրայ երկարած գուռած: Ի հնումն, սրբոց տօն չէր կատարուեր ամբողջ այդ ժամանակամիջոցին, յետոյ է որ Լատին եկեղեցիին այդ կանոնը պահեց միայն առաջին եօթնեկէին համար, միւս վեցին մէջ սկսելով տօնել սուրբեր: — շինուելով Աւետարանի յիշած այն ստորութեան վրայ՝ թէ Վաղարշապատի երկրորդութիւնը չեն ընեն, որչափ ատեն որ փեսան իրենց հետ է, եկեղեցւոյ մէջ սկզբէն ի վեր ուստեաց օրեր եղած են Յիսուսը: Մեր մէջ, Շնորհալիւն է որ, կարծես այդ խօսքին աւելի սեղմ բրնձնուումով, պահեց հաստատեց Համբարձումէն վերջի երկու ուրբաթներուն և մէկ չորեքշաբթիին: Աւետարանական իմացումով, Յիսուսի առաջին քառասուն օրեր իսկապէս տօնն են մարմնական այն երեւմաներուն, որոնցմով յարուցեալ փրկիչ ուզեց սրտապնդել իր մահով տառած աշակերտներուն և սիրելիներէն խումբը, չնօղելու համար որ վիշաբ խեղդէ և ոչնչացնէ հաւատքը, զոր իր սէրը զրած էր անոնց հոգիներուն մէջ՝ իբրև յայտնութեան եւ յաւիտեանական կենքի: Աւետարաններու հաստատմանը այդ երեւմաներուն ընթերցումաները սպառելէ վերջ է որ կը շարունակուին զուգահեռական յառաջադասումով: Իսկ շարունակութիւնը, մասնաւորապէս, յարութեան խորհուրդին տարփողանքը կ'ընեն շքեղ պանծացումներով:

ՊԼԱՏՈՆԻԱՆ ՅՈՒՂԷ ՄԿՐՏՅՈՒ

Որ կը քուռի Յիսուսը Ա. շաբաթ օրը, աւելի յիշատակութեան ընդթիւ ունի քան իսկական տօնախմբութեան: Գի թէեւ աւետարանական ընթերցուման ու շարականները անոր զապափարը կը յօշոգեն, բայց չկան ո՛չ Վաղարշ յաւիտեան ժաղկերը և ո՛չ Վերիստոն Աստուած մերձ մաղթանքը, որոնք յատկապէս են տօնախմբական ձգտին: Այնպէս որ եղծուած չէ կարելի ներկայել Յիսուսը միջոցին սրբոց տօն կատարելու սկզբները: Իսկ այս յիշատակը այդ օրը կը կարծուի մեր մէջ հաւանաբար ընդունուած ժամանակագրական աւանդութեանց հիման վրայ, թէև կան տօնադատներ որ աւետարանական հայիշենքով ուրիշ օր կը նշանակեն զայն:

ՆՈՐ ԿԻՐԱԿԻՆ

Այսպէս կը կոչուի, յունականին նմանողութեամբ, Ջատիկի կիրակին ետքը եկող առաջին կիրակին, որ ընդհանուր եկեղեցւոյ հաստատութեան յիշատակութիւնն է, և, նոյն ատեն, պատկեր մարդկային հոգիին նորոգութեան՝ մեղքին և մահուան հնութենէն: Այս է Ներսէս Լամբրո-

նացւոյ յօրինած օրուան շարականին ոգին, որ կը պանծացնէ հեթանոսաց կրօնան խորհուրդը, և առաքելոց քարոզչական գործունէութեան սկզբնաւորութիւնը՝ աշխարհի բոլոր կողմերը:

ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՍՐԱՆ ԿԻՐԱԿԻ

Վերնոյն յաջորդող կիրակին է. և է յիշատակ հաստատութեան քրիստոնէական առաջին եկեղեցիին, որ էր Երուսաղէմի մէջ այն վերնատունը, ուր Փրկիչը հաստատեց Ս. Հաղորդութեան խորհուրդը, և որ յետոյ ևս առաքելոց և առաջին հաւատացեալներուն գումարումով վայր դարձաւ, և ուր տեղի ունեցան Ս. Հոգւոյն իյումը, Չէնտեղութիւնը, և ուր էին Վաղարշապատի վարդապետութեան առաքելոցն, եւ հաղորդութեան, եւ բեկանելոյ հացին և աղօթիչը (Գրք. Բ. 42): Այդ օրանք, որ այսպէս եղաւ քրիստոնէական աշխարհի առաջին մատուռը, իբր օրինակ ըլլող եկեղեցիներու, աւանդութեան մը համեմատ տունն էր Յակոբոս Տեսաճեղքոր, որ առաջին եպիսկոպոսն էր Երուսաղէմի: Իսկ ուրիշ աւանդութեան մը համեմատ՝ Մարկոս Աւետարանի տունն էր այն, որ կուռքէն օրն ալ լինի ստոյգը, էականն այն է որ Քրիստոսի առաքեալներն ու աշակերտները, Փրկիչին Համբարձումէն յետոյ եւ Հոգեգրեւատէն ետքը, ունեցան իրենց սեփական աղօթարանը և պաշտամունքը վայրը, որ էր անդառնիկ եկեղեցին: Ու Աշխարհամատարան կիրակին յիշատակն է մեր մէջ անոր հաստատութեան, և տօնը անոր զապափարին:

ԿԱՄՄԻՐ ԿԻՐԱԿԻ

Ժողովրդական բարբառին մէջ այսպէս կը կոչուի Նոր կիրակին ետքը եկող երկրորդ կիրակին, Յիսուսը իր. օրը, յաջորդը Աշխարհամատարան կիրակիին, որ նոյնպէս կը կոչուի կամալ կիրակի: Ամենայն հաւանականութեամբ, Հայոց Հին Հատուկ շրջանին մնացած յորիշումներն են անոնք. հետքերը քնապաշտական իմացումներու, որոնք, ինչպէս Մաղկապատի կոչումն եւս ինքնին, կը յայտնեն՝ զարնան եղանակին՝ բնութեան երեւոյթներուն հանդէպ մարդկային սրտի կրած տպաւորութիւնները՝ կրօնաշունչ զգացումներով:

ԵՐԵԻԴՈՒՄ Ս. ԱՍՃԻՆ

Յիսուսը Նոր կիրակիին անխափան կը կատարուի Թաշի երեւման տօնը, յիշատակութիւնը պարզապէս խաչի նշանին երկնային հրաշալի երեւումին, որ 351 ին տեղի ունեցաւ Երուսաղէմի վրայ, Գողգոթայէն մինչև Զիկնենաց Լեռ տառածուած խաչանշան պայծառութեամբ մը, որ աւելի փայլուն էր քան արեւուն լոյսը: Զայն տօնան ամէնքը, Ժողովուրդը և կղեր, որոնք եկեղեցի փութալով գոհութեան մատուցին Աստուծոյ, իրենց պարգևուած այս հրաշալի միջոցաւորութեան համար: Ժամանակին Երուսաղէմի հայրապետը, Վիւրեղ, որ առաջին յատուկ թուղթով գրեց Կոստանդնուպոլսոյ Կոստանդ կայսրի, որ զատապարտուած Արիոսականութիւնը վերականգնելով եկեղեցւոյ խաղաղութեան գէտ մեծ

վտանգ կը պատրաստէր, եւ ողորական ճաղցր տնով ըայց խոտաղատ նկատուով թնամբ անոր մասնանի ըրաւ իր հօր Մեծն կոտանդիանոսի պաշտպանած դաւանութեան ուղղափառ խոտոտ վանութիւնը, նոյն ստեղն այս երեւոյթէն ալ ապացոյց մը փորձել հանելով այդ մասին: Թաղամասութիւնը այս թուղթին՝ կը կատարուի մեր եկեղեցւոյ մէջ, տօնին օրը, անդատանի աւետարանէն առաջ: Օրօտան շարականներէն հարցն ու Ողորման մասնաւորապէս՝ ղեղքին նկարագրութեան բանաստեղծական յարատեւութիւնը կը ներկայացնեն, զեղեցիկ դրարարով հիւսուած:

Միայն Յունաց եւ մեկի յատուկ է խալի այս տօնը. եւ, նկատի առնելով անոր երուսաղիմական հանգամանքը, անխորի լըլլայ թերեւ աւելորդ միայն եւ ի վաղուց երկուքնէս տօնելու իրողութեան մէջ սեանել երկուքնուս ելուստապէս մէջ ժամանակակցութեան եւ իրաւակցութեան փայտ մը եւս:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Իբրեւ աւետարանական իրողութիւն, փրկագործութեան խորհուրդին անհրաժեշտ պատկուցն է համբարձումը: Մարդկութիւնն է որ, անոր մէջ, կ'երեւի մանուկ վրայ յաղթական, վերանորոգուած եւ փառաւորուած: Եղելութիւնը պատմող վաւերագրիներն են Գործք Առաքելոցը (Ա. 3-11), Ղուկասու Աւետարանը (Ին: 50-53), եւ Մարգարի Աւետարանը (ԺՁ. 19-20), թէ եւ այս վերջինը այժմ կը նկատուի անվաւերական հատուած մը: Ա. եւ Ա. Աւետարաններուն լուսութիւնը այդ մասին՝ չի կրնար վիճել զարքենի ղեկքին իրականութիւնը. նախ, օրովիտեա աւետարանիչներէն ոչ մին յաւանդութիւնը ունի ամբողջովին անանդելու մեր փրկին կանաքին պատմութիւնը: Յետոյ, Մատթէոս եւ Յովհաննէս կ'ընդունին թէ Յիսուս իր յարեթներէն ետքը տապալն ունեցած է երկրաւոր երկրորդ կանգը մը, օրուն վերաւորութիւնը Համբարձումով միայն պիտի կարենար ըմբռնուի: Դարձեալ Յովհաննէս Աւետարանին մէջ կանխաւ ակնարկուած է Համբարձման եղելութեան (ՏՃԵ Ի. 17, և մանաւանդ Ձ. 62 համարը, ուր արտաքին եւ տեսանելի իրողութեան մը խօսքը կայ ակնհերթօրէն): Առաքելական գրականութեան մէջ եւ բազմաթիւ ահիսարկութիւններ կան Համբարձման նկատմամբ. (Գործք. Բ. 32, 33: Եփես. Բ. 6, Ա. Պետր. Գ. 22, Եփես. Գ. 10, Ա. Տիմ. Գ. 15, Եբր. Թ. 2): Գալով տօնին, շատ դիւրին չ'երեւի անոր հաստատումին թուականը հընդու գործը: Օգոստինոս առաքելական ծագում մը կը վերադարձնէ անոր՝ նայելով իր ժամանակին մէջ անոր արագիւր հոտած համայնական ընդհանրութեան: Բայց հաւանական չ'է որ անկիւ իբր յատուկ տօն ծանօթ եղած ըլլայ նոյն իսկ Բ. դարուն, երբ իբր գլխաւոր տօն կը յիշուին միայն Զատիկն ու Պենտեկոստէն: Զայն չ'են յիշու նաեւ ո՛չ Որդիներս, ո՛չ Տերութիւնս, ո՛չ Ներգիրանս: Նոյն իսկ Պաղլիտոս՝ Բ. դարուն՝ իբրեւ մեծ տօնը կը յիշէ միայն Ենեւնդը, Թայանութիւնը, Զատիկը եւ Պենտեկոստէն: Կրնայ ըլլալ որ շատ կանուխէն դոս

յութիւն ունեցած ըլլայ ան, եթէ ոչ իբրեւ առանձին եւ անկախ տօն մը, այլ իբրեւ Յինանց մէջ հիւսուած տօնօրինական յիշատակ մը, և իբր այդ՝ Զատիկին եւ Պենտեկոստէն չափ ալ հին: Բայց, Գ. դարու կէսէն վերջ ալ անհերքեան կը թուի անոր գոյութիւնը. Ուկկերման կը յիշէ զայն իբրեւ շատոնց հաստատուած տօն մը. նոյնպէս Ս. Գրիգոր Նիւսացի: Իսկ Սոգրատ պատմիչ, Ե. դարուն, կը յիշէ անոր հանգիստաւոր տօնախմբումը Կ. Պոլսոյ մէջ արեւարձանին մէջ: Կ'երեւի թէ սակայն, ի սկզբին, բաւական տօնին Համբարձումն ու Հոգեգալուստը միասին տօնուած պէտք է լինին: Եթերիա անուն լատին կոյսին խառնուրդական օրագրութիւնը, գրուած Գ. դարու վերջեր, որ Համբարձման տօնին պատմութեան ամենահին վաւերագիրն է, արդարեւ այդ տպաւորութիւնը կ'ընէ: Որոշ է սակայն թէ այդ թուականին երկու եկեղեցիներ կառուցուած էին Ձիթինեաց լեռան վրայ, աշակերտաց այրին եւ ըսեն համբարձման տեղը — ուր Տեառնեղբօր ժամանակէն արդէն պաշտամունք կը կատարուէր — առաջինը՝ Հեղինէ դիտիլ, և երկրորդը՝ Բոմբոն անուն հռոմայեցի հարուստ տիկնոջ մը ձեռքով: Կ'երեւի թէ ամպէց վերջն է որ, Համբարձման յիշատակը տապալէս այդ եկեղեցիներուն մէջ իբրեւ տեղական հանգիստութիւն միայն կատարուելէ վերջ, զգալի Ե. դարու առաջին կէսը՝ սկսաւ տարածուիլ ամէն կողմ իբրեւ անշատ եւ հանգիստօր տօնախմբութիւն:

Մեր մէջ եւս պէտք է վաղուց սկսած լինի ան, ի նեւուսան երեսնապէս մէջ մեր ունեցած եկեղեցական հինապոք դրբերն: Ա. Աթոռոյ մէջ ունինք ԺԲ. դարէն երկաթագիր մագապակ Մաշտոց մը, ընդօրինակուած շատ աւելի նազդիւնէ մը, ինչպէս կ'երեւի պարունակութենէն: Այդ Մաշտոցը կը պարունակէ յիսանց ընթացքին Ձիթինեաց լեռան վրայ եւս կատարուած ժամերգութիւններ, ուր յատկապէս աշակերտաց այդ կշռուած տեղին վրայ կառուցուած եկեղեցին՝ Աշափերտարանը եւ միւսը՝ որ կը կոչուէր Բլրի եկեղեցին, և համբարձման աւետարանական ընթերցումներ, եւ այլն: Այդ Մաշտոցը, եթէ յաւանդենք՝ իսկ թարգմանուած ենթաբարեւի, անշուշտ պարտաւանդելի պէտքեր մը գոյացուած տարւոյ սահմանուած պիտի ըլլար մեր մէջ, — Համբարձման շաբաթականներուն հեղինակ կը կարծուի Ներսէս Համբրեանցի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԾԱՆԿԱՋԱՐԴ

Յետ Համբարձման տօնին, մինչեւ Հոգեգալուստ տեղով ին օրերու ընթացքին, միասնաբար կը փառաւորուին համբարձման եւ յարութեան գալափարները, առանց ուրիշ յիշատակութեան Միայն յինանց եօթներորդ կիսրկինն է որ կը խառնուի աղգալին եկեղեցական աւանդութեան մը յիշատակը, զոր օրուան շարականն ալ կ'երգէ: Ըստ այդ աւանդութեան, մինչ ամէն օր հըրեւելաւոր է կ'այցնէր Լուսաւորին՝ խօր վիթապին մէջ, այդ օրը, չորրորդ օր համբարձման Տեառն, սուրբին չորուիբ այդ այցելութիւնը: Յա

շորդ օրը, երբ լուսաւորիչ հրեշտակին կը հարցնէ այդ բացակայութեան իմաստը, ան իբրեւ պատճառ կը հաղորդէ թէ հրեշտակաց ինք դասակարգութիւնները ամէն օր կուգան հանգէս կը սարքեն ի պատիւ Քրիստոսի: Եւ որովհետեւ ինքը կը պատկանի շորդորդ զատուն, պարտաւոր էր այն օրը գտնուիլ իր խումբին մէջ:

Յիւնաց այս եօթներորդ կիրակին մեր մէջ կը կոչուի նաև երկուրդ Ծաղկազարդ, որովհետև շորս անհետարաններու ընթերցումները, որոնք Յիւնաց միջոցին համընթաց շարայարուծութեամբ կը կատարուին, այդ օրը ամէնքը կը յանգին Քրիստոսի վերջին անցամ երուսաղէմ մուտքի պատմութեանց: Եւ այնպէս որ այդ օրուան բոլոր անհետարանական ընթերցումները երկրպագուին են առաջին Ծաղկազարդի ընթերցումներուն: Օրուան շարականին, «Մեծահաղ այս խորհուրդ», հեղինակ կը համարուի երկու Գրիգոր Վկայագիրներէն մեծը կամ փոքրը: Բայց հաւանական չէ այդ, զի ոճը յետագայն ժամանակներու կը թուի:

ՀԱՅԵԿԱՆՈՒՍ ԿԱՄ ՊԵՆՏԵԿԱՈՍՏԷ

Պենտէկոստէ յունարէն բառ է, եւ կը նշանակէ Յիսնիքեակ (յիսնեբորդ օր) կամ Յիսունք (= յիսուն) օրեր: լատինարէն՝ quinquagesima: Մեր մէջ ալ, Պենտէկոստէ բառը, իր յոգնակի ձևովը գործածուած է, տօնէն զատ նաև Յիսունք իմաստով: «Եւ ի կատարել աւուրցն Պենտէկոստէից» (Գրծ. Բ. 1):

Իսրայելացւոց եւ յետոյ Հրէից համար անկէպ տօնէն կը գտնարանութեան, զոր Աստուծոյ կ'ուղղէր Ժողովուրդը հունձքի եղանակին ի վերջբայց Սինալոկի ծխաբանին մէջ կը նկատուէր նաև տօն հրատարակութեան օրինաց քարէ տախտակներուն: Քրիստոնէական Պենտէկոստէն տօնէն է Ս. Հոգիին հեղման առաքելոց վրայ եւ հիմնարկութեան Եփեզեցոյ: Քրիստոնէական երկու ամենահին տօներէն մին է ան՝ Զատիկին հետ: Շատ հաւանական է որ հրէա-քրիստոնէական հասարակութիւնները, վաղուց, Պենտէկոստէին հետ կատարած լինին նաև յիշատակը Ս. Հոգիին այդ առաջին տօնանիլ յայտնութեան: Բայց ոչ մէկ ուղղակի փաստ ունինք հաստատելու թէ առաքելական դարուն մէջ անոր իբրև կանոնաւոր տօն կատարուելուն: Ի հնուին Պենտէկոստէ բառը կը նշանակէր, ինչպէս վերև անհարկուեցաւ, ոչ թէ օրուան մը՝ այլ Զատիկէն մինչև Հոգեգալուստ երկարող յիսուն օրերուն տօնը: Յնձայից տօնախմբութիւն մըն էր ան, որ կը իրենցմբ Յիսուսի իր յարութեան ետք երկրի վրայ անցուցած օրերը, եւ կ'ընդգրկէր յարութեան, համբարձման եւ Սուրբ Հոգւոյն հեղման տօները: Այդ յիսուն օրերու միջոցին պահեցողութիւն չկար եւ աղօթքը պէտք էր կատարուէր յոտնկայս, այսինքն առանց ծնարարութեան: Յետոյ էր որ տօնախմբութեան այս խառնուրդը պարզուեցաւ եւ իւր բաժանիլիւր ուրոյն տօն ձևացաւ: Եւ քրիստոնէական իմացումով Պենտէկոստէն կոչուեցաւ Հոգեգալուստ: Միջին դարուն, անկէպ կ'երկարաձգուէր մինչև յաջորդ կիրակին: յետոյ է որ սեղա-

մուեցաւ նախ չորս, ապա երեք եւ ի վերջոյ երկու օրուան մէջ: Մեր մէջ էս ի սկզբան միայն մէկ օր կը տօնուէր, զի յաջորդ եօթներեակ եղիական պահոց էր յատկացուած: ԺՌ. դարուն էր որ Շնորհալի անօրինեց որ ամբողջ եօթներեակ ընթացքին տօնուի Հոգեգալուստը, պահելով հանգեքն կերակրոց պահեցողութեան կանոնը:

Առաջին օրուան շարականը. «Առաքելոյ ազաւնոյ» եւ կցորդը «Կենդանարար Աստուած» կ'ընծայուի Մովսէս Խորենացւոյ, իսկ ըստ ոմանց՝ Յովն. Մանդակունոյ: Իսկ Բ. Գ. Եւ Ե. օրերունները գրուած են Շնորհալիէ. Զ. եւ Է. օրերունը կը վերապրուին Ներսէս Լամբրոնացիի: Իբրև աստուածաբանական եւ հոեոտրական զորուած նշանաւոր է այս վերջինին հառը Ս. Հոգւոյն վրայ, «Մտալով ի սիրոյ սրտիս» որ տօնին առաջին օրը կը կատարուի երեկոյան ժամերգութեան միջոցին:

ԱՐՏՈՑՏ ԱՐԵՂԱՑ

Դ Պ Ի Ր Ն Ե Ր Ը

Կ Ա Մ

Օ Ր Ի Ն Ա Ց Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ն Ե Ր Ը

Ա. Ա Ն Ո Ւ Ն Ը

Դպիրները կամ սօփրները նախապէս էին քարտուղարներ կամ գրիչներ: յետոյ եղան օրէնագէտներ: Եզրաւ Սուրբ Դիրքին մէջ կոչուած է «Դիրի յաջողակ օրինաց Մովսիսի» (Ա. եգր. Ը. 3): Անիկա քահանայ էր: քիչ յետոյ մեծ թիւով ոչ-քահանայ հրեաներ ալ հետեւեցան Օրէնքի ուսման:

Քրիստոսի ժամանակ գպիրները կը կըրէին նաև Վարդապէ Օրինաց կամ Օրինական անունը (Մատթ. ԻԲ. 35 եւն): Յովսեպոս կ'անուանէ զանոնք «հայերբու օրինաց մեկնիչներ» (Հնխ. ԺԷ. 2), կ'անուանէ նոյնպէս իմաստուններ «որոնք Սուրբ Դիրքերով կը զբաղին»:

Քրիստոսի ժամանակ գպիրներուն կուտային նաև Ռարբի (=Տէր) անունը, զոր ընդունեցաւ յաճախ Փրկիչը իր աշակերտներէն եւ ուրիշներէ: Միևնոյն ժամանակ արամերէն լեզուով կը կոչէին նաև Ռարունի (Մարկ. Ժ. 51. Յովն. Ի. 16): Եւքէն գործածական եղաւ Ռարբի եղիապար, Ռարբի Աքիպա, ինչպէս մենք կ'ըսենք «Տէր այսինչ»: Ռարբի բառին տեղ նոր կտակարանին մէջ յաճախ գործածուած են՝ skir, վարդապէս, ուսուցիչ, հայր:

Բ. ԴՊԻՐՆԵՐՈՒՆ ԴԵՐԸ

Դպիրները Օրէնքը կը մեկնէին ըստ կամո կամ ըստ յարմարութեան և կը լուծէին խղճի վերաբերեալ բազմազան խննդիրներ: Այդ մեկնութիւնները նախ և առաջ աւանդուեցան բերանացի, բայց ետքէն Միշնայի հրատարակչները գրի առին զանոնք: Օրինաց վարդապետները անվերջ վիճաբանութեանց բռնուած էին իրարու հետ՝ նախ երուսաղէմի մէջ ու ապա, Սուրբ Քաղաքի կործանումէն յետոյ, Տիրեբրիոյ և Յարնիոյ մէջ, Թալմուտական այդ գործին՝ այսինքն Միշնայի մէջ յաջողեցան անոնք մտնել իրենց վարդապետութիւնները:

Իրաւարանական կանոնները այս կերպով կազմուելէ կամ, աւելի ճիշդ, գերբի մը մէջ ամփոփուելէ յետոյ, դպիրները ուսումնարաններու մէջ այդ կանոնները կ'աւանդէին իրենց աշակերտներուն, որոնք թալմուտիս (Ա. Մնաց. Իե. 8) և որոնք կարտաւոր էին գոց սորվիլ օրինաց վարդապետներու անթիւ զձիւնները: Ուսուցումը գլխաւորապէս այդ զձիւնները կրկնել տալու մէջ կը կայանար, որպէսզի տպաւորուէին աշակերտներու յիշողութեան մէջ. առոր համար գիրքը կ'աղուեցաւ Միշնա որ կը նշանակէ կրկնութիւն: Վարդապետը խնդիրներ կ'առաջարկէր աշակերտներուն որ լուծեն, կամ աշակերտները կ'առաջարկէին իրենց վարդապետին: Աղէկ աշակերտ մը ըլլալու համար պէտք էր նմանիլ «կրպակուտով ձեկուած զրոմարի մը, որպէսզի ֆուրի ոչ մէկ կաթիլ չկորսուի»: Երուսաղէմի մէջ դասերը Տաճարին մէջ կ'աւանդուէին, ինչպէս յայտնի է Աւետարանի շատ մը էջերէն: Միշնայի յառաջագէմ աշակերտներէն մին եղաւ Սուրբ Պօղոս, որ Օրէնքը ուսու «առ ոտս Գամաղիէի» (Գործ. ԻԲ. 3):

Քրիստոսի ժամանակ դպիրները կ'ուսուցանէին ոչ միայն դպրոցներու՝ այլ նաև փողոցներու մէջ ու հրապարակային տեղեր, ու իրենց օրէնսգիրութեան պատճառաւ զատուարական պաշտօններ ալ կը վարէին: Կը քարոզէին նաև սինակոններու մէջ, ու վերջապէս նախանձախնդրութեամբ կը հրակէին որ պահուին Սուրբ Գրոց պատուէրները: Անոնք՝ իբրեւ Օրէնքի մեկնիչներ՝ մեծ ազդեցութիւն ունէին ժողովուրդին վերայ: Պատուաւոր գիրք ունէին ամէնու-

րեք, ու կը փանային ա'լ աւելի պատուներու հասնիլ իրենց շրջաբերած առանձնորու միջոցաւ: Օրինակ մը այդ առանձնորէն. «Դպիրներու խօսքերը աւելի ընդունելի են քան Օրէնքի խօսքերը, վասնզի Օրէնքի խօսքերուն մէջ կարեւորներուն հետ անկարեւորներ ալ կան, իսկ դպիրներու խօսքերը մաքնքն ալ կարեւոր են»: Այս և ուրիշ առանձններ, որոնք գրուած են Թալմուտին մէջ, ցոյց կու տան՝ թէ դպիրները կը յաւակնէին իրենց գիրները Մովսէսէն ալ, մարգարէներէն ալ վեր դասել: Կը սորվեցնէին նաեւ՝ թէ շատ պարագաներու մէջ աշակերտը կարտաւոր է իր հօրմէն գերադաս համարել իր վարդապետը, Չարմանալի չէ ուրեմն՝ երբ դպիրները, ըստ Աւետարանի, կը ցանկան ղրկուէին մէջ գերագահ ըլլալ, ժողովարաններու մէջ նախաթոռ բազմիլ, հրապարակներու վրայ ուրիշներէն առաջ որդեւորիլ ու մարդոցմէ ուրբիլ, աւարի կոչուիլ» (Մատթ. ԻԳ. 6-7, Ղուկ. ԺԱ. 43):

Դպիրները թէև իրենց գիրները անշահախնդիր կ'երեցնէին, բայց հակառակն էին իրակահին մէջ: Այդ պատճառաւ ըստ Յիսուս անոնց համար՝ թէ այդ գերագիւլ, որոնք սորբեալ իրենց տունները կ'ուսնէ և ցոյցի համար իրենց աղօթքները կ'երկարեն, աւելի խիստ դատապարտութիւն պիտի ընդունէին» (Մարկ. ԺԲ. 40, Ղուկ. ԺԶ. 14, Ի. 47):

Գ. ՈՐՈՒՆԵ ԵՂԱՍ ԱՍԵՆԷՆ ՀՈԶԱԿԱՒՈՐ ԴՊԻՐՆԵՐԸ

Բացի Եզրասէն և Նիկողեմսէն, նաև Գամաղիէն, որուն «առ ոտս» ուսու Պօղոս և որ միշմտեց ի նպաստ առաքելոց (Գործք Ե. 17, 34-40), ամենէն հաշակաւոր դպիրներ եղան Հիլլէլ ու Շամայի, որոնք կ'ապրէին Մենձ Հերովդէսի շրջանին: Առաջինը տիպար մըն էր հեղովքեան, իսկ երկրորդը՝ կատարեալ օրինակ մը իսլամաւորութեան: Այս վերջինս Հերովդէսներուն հետ յաբաբութիւն չունենալուն համար մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր: Անոնցմէ մէկը խնդրի մը իմաստմուն մասին եթէ վճիռ մը տար, միւսը հակառակ կամ գէթ տարբեր վճիռ մը կու տար: Այսպէս՝ Հիլլէլ ամենաշնչին պատճառի մը համար կ'աբաւանդէր ամուսնալուծումը, իսկ Շամայի խիստ աններող էր այդ մասին: Հիլլէլ կ'ու գիրներու վճիռները վեց գլուխներու տակ դասաւոր

րեց, ինչ որ նախապատրաստութիւն մը եղաւ Միշնային: Հիւլէլի աշակերտները, որոնք աւելի բազմաթիւ էին քան Սիւսիներ, թոյլատու ընթացք մը ունեցան քրիստոնէից հանդէպ: Իսկ Շամմայիի աշակերտները միացած էին այն փարիսեցիներուն, որոնք կատաղի հալածանք յարուցին Յիսուսի դէմ Աստու հանդերձ կային դպիրներուն մէջ մտաւոր ու բարոյական բարձր արժանիք ունեցողներ, ինչպէս՝ Եզրաս, Նիկողոմոս, Գամաղիէլ և այլք:

Գ. ԳՊԻՐՆԵՐԸ ԱՅԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Երբ մոզերը Երուսաղէմ հասան՝ Հերովդէս խորհուրդ հարցուց քահանաներու իշխաններէն ու դպիրներէն, այսինքն Սիւսեգրիոնէն, իմանալու համար թէ ո՞ր պիտի ծնի Մեսիան:

Երբ տաանկերու տարեկան էր Յիսուս՝ Մարիամ և Յովսէփ չգայն գտան Տաճարին մէջ, ուր վարդապետներու քով նշտած՝ հարցումներ կ'ուղղէր անոնց: Ու ա՛մէն զինքը լսողները կը քանչւանային ա՛նոր իմաստութեան ու պատասխաններուն վրայ (Ղուկ. Բ. 46-47):

Պէտք է երևակայել պատանի Յիսուսը աշակերտի դիրքի մէջ՝ նստած առնթրի օրինաց վարդապետներու, ինչպէս յետոյ Պօղոս առաքառ Գամաղիէլին: Յիսուս այնտեղ կը գտնուէր իր Հօր տան մէջ, հարցումներ կ'ուղղէր Օրէնքի վրայօք ու ատով ցոյց կու տար իր յարումն ու սէրը Օրէնքին:

Գիտենք՝ թէ Յիսուս այնուհետեւ ունէր ուսումնարան չյաճախեց ու չհետեցաւ օրինաց վարդապետներու դասերին (Յովհ. է. 15): Գիտենք նաև՝ թէ դպիրները իրենց կոյր փառաքիրութեամբ ծանր զբոսարութիւններ յարուցին ետքէն Անոր քարոզութեանց դէմ, այնպէս որ Յիսուս յայտարարեց՝ թէ անհրաժեշտ է դպիրներու և փարիսեցիներու ունեցածէն գերիվեր արդարութիւն ունենալ՝ մտնելու համարնոր թագաւորութեան մէջ (Մատթ. Ե. 20):

Իսկ ինք Յիսուս իշխանութեամբ կը քարոզէր ու իր վարդապետութիւնը հասկապատկերն էր դպիրներու վարդապետութեան, որոնք կոյրզկուրայն իրենց նախորդներու կարծիքներուն արձագանգը միայն կ'ըլլային (Մատթ. է. 29. Մարկ. Ա. 22):

Դպիրները որոշեցին հետապնդել նոր վարդապետը ամէնուրեք, մանաւանդ Գալ

իլիւսայի մէջ, ու ի հարկին մաքառել Անոր ազդեցութեան դէմ: Թիշել արժան է՝ թէ անոնցմէ ոմանք բարկեղող ու անկեղծ էին, ինչպէս էր այն մէկը որ խնդրեց Յիսուս ահա անոր հետեւիլ (Մատթ. Ը. 19): Ուրիշներ կ'ուրախանային՝ տեսնելով որ Յիսուս կը կարկեցնէ սաղսկեցիները (Ղուկ. Ի. 39): Բայց մեծամասնութիւնը ոգի ի բռին կը ճգնէր թերութեան մէջ բռնել զԱյն՝ շնացող կնոջ (Յովհ. Ը. 3) եւ կամ կայսեր հարկ տալու կամ չտալու (Ղուկ. Ի. 20-26) մասին նենգամիտ հարցումներ ուղղելով Անոր, կը գալթակղէին դպիրները՝ երբ Յիսուս կը թողուր մեղքերը, երբ կ'ուսէր ու կ'ըմպէր մեղաւորներու հետ, երբ հիւանդներ կը բժշկէր շաքաթ օրերը, երբ թոյլ կու տար իր աշակերտներուն որ զանց ընեն փարիսեցիներու աւանդութիւնները, երբ թոյլ եւր տար նաև որ իր Երուսաղէմ մըտած կու որոսանաներով ուղղունեն զինքը: Սատանային կը վերագրէին անոր հրաշագործութիւնները, ու երբ առանձին զբոսնէին աշակերտները՝ կը վիճէին անոնց հետ, եւ՝ ի բացակայութեան Յիսուսի՝ առիթներ կը փնտռէին որ ամբոխին առջեւ չփոթուէին իրենց մատնեն զանոնք (Մարկ. Թ. 13):

Դպիրներն էին՝ որ միջոցին Պիղատոսը դատապարտելու փրկիչը, ու իրենք անձամբ գացին Գողգոթա՝ Խաչի ստորոտէն անարգելու ու ծաղրելու համար Տէրը (Մարկ. Թ. 31):

Այսպէս Յիսուս ամենածանր դատապարտութիւն կրեց դպիրներէն, վասնզի կը յանդիմանէր զանոնք՝ թէ իրենք չեն կամենար վերցնել այն բռնները զորս կը դնեն այլոց վրայ, թէ ամէն ինչ կ'ընեն միայն ցոյցի համար, թէ պատիւհներ կը սպասեն մարդոցմէ, թէ իրենք չեն մտնէր երկինքի արքայութեան մէջ ու կ'արգիլեն ուրիշներու ալ մուտքը, թէ կը կողպտեն օրբևայրիները, թէ կոյր առաջնորդներն են ժողովուրդին, թէ կապուած սնտոի աւանդութիւններու՝ կ'անտեսեն ի սպառ աստուածային Օրէնքին անհրաժեշտ պատուէրները, թէ սպականուած են իրենց սիրտերը ու կը նմանին ճերմկցուած գերեզմաններու ճայլն: Փարիսեցիներու ուղղունց այս պորտաւանքները սուսեցապէս ուղղուած էին դպիրներուն կամ օրինաց վարդապետներուն, վասնզի անոնք, իբրեւ բարոյական առաջնորդները ազգին, կը մտնորեցնէին զայն շարունակ:

Հայացուց՝ Մ. Ն. Ն.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԵՐԳ ԱՌ ՈԳԻՆ ԲԵՐԿՐՈՒԹԵԱՆ

Դրեց՝ ԲԵՐՍԻ Պ. ՇԵԼԻ

Քիչ անգամ, ժհ, քիչ անգամ կուգաս ոգի՝ բերկրութեան,
ինչո՞ւ միմակ թողուցիր զիս գիշերներ ու օրեր.

Յորմէհե՜տ ջուր խոյս, ձանձրանալի, հոգեհան,
Քանի՞ օրեր, գիշերներ:

Արարած մ'ի՞նձ նըմանող՝ ի՞նչպէս կանչել քեզ կրնայ,
Ուրախներուն հե՜տ՝ վիշտը կ'ընես ծաղրիդ առաջիկայ,
Խորհա՛լս ոգի, մոռցա՛ր դո՛ւն, մոռցար բոլո՛ւրն ալ, բացի
Անոնցմէ՛ որ պէ՛տք չունին, ա՛հ, պէ՛տք չունին բնա՛ւ քեզի:

Մոռէ՞մ ինչպէս ըսուերէն դողողացող սերելին՝
Դուն կը վախճաս թախիծէն, հառաչանքներն անձկագին
Կրօ՞տաբա՛նք եմ քեզ համար՝ որ կը մընաս միշտ հեռուն,
Եւ կրօ՞տաբանք չե՛ս ուզեր, ա՛հ, չես ուզեր լսել դուն:

Թող ես ջրխոր երգերուս զուարթ շեւեր սամ ընդփոյթ,
Դուքի համար չես զար դուն, հապա միայն հանդիքի,
Դուքն այն ա՜տեն, երբ որ գաս, կըսէ՛ր թեւերդ այդ անգութ
Իմ մօտ մընաս որպէսզի:

Կը սիրեմ ա՛յն զոր դուն ալ կը սիրես, ոգի՝ բերկրութեան
Հո՞ղը բերրի, թարմաթարմ, ըզգեցած նո՛ր սերներ.
Դիշերն անոյ՜, աստղազարդ, եւ իրիկունը աւանան
Եւ առաւօ՛սն երբ ոսկի միզամածներ կ'ելլեն վեր:

Կը սիրեմ ձի՛ւնն ու բոլոր երեւոյթներ սառոյցին,
Եւ կը սիրե՛մ ալիքներ, կը սիրեմ հո՛վ, փոթորի՛կ,
Եւ ամէ՛ն ինչ վերջապէս՝ որ բընութեան է մասնիկ,
Ռոնց երբեք չէ՛ հըպած թըռուառութիւն մարդկային:

Եւ կը սիրեմ մեծութի՛ւնն անդորրաւէ, եւ ա՛յնպէս
Ընկերութիւն մ'որ ըլլայ հեղահամբոյր, իմաստուն.
Տարբերութիւնն ի՞նչ է որ իմ ու քու մէջ, ունիս դուն
Այն զոր յաւէ կ'որոնեմ, զոր նըւազ չե՛մ սիրեր ես:

Կը սիրեմ սէ՛րն ան թէպէտ ունենայ թեւ, եւ հանգոյն
Լոյսին գիտնայ սաւառնիկ, բայց ամենէն գերիվեր
Կը սիրեմ քե՛զ, ո՛վ ոգի, դուն միայն ես կեանք ու սէր,
Եկո՛ւր եւ քու բնակութեան սիւնը դարձո՛ւր նորէն բոյն:

Միթո՞ւ

Բնագրէն հայացուց՝
ՀՐԱԶ ՔԱԶԱՐԵՆՑ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՇԱՆԱԳՐԵՐՈՒ

ԶԱՅՆԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔԻ ՄԱՍԻՆ

Հ. Վ. Հացուների վերջին Ուղղագրութիւն եւ Առողջամտութիւն Հայերէնի մակագրութեամբ ուսումնասիրութեան մէջ, զոր տակաւին նոր կարգաւու առիթ ունեցանք, կան քանի մը կարեւոր վերադասներ, զորս կ'արժէ մատնացոյց ընել, առանց դէմ այդ գրքին փաստերն իսկ զինելով, Այդ փաստերը միայն պիտի գործածեմ այստեղ, ցոյց տալու համար այդ վրէպները:

Վերոյիշեալ գրքին Բ գլխուն Գ. յօդուածին նիւթն է միայն մեր գիտողութեան աւարկան: Արդ, այնտեղ Հ. Վ. Հացուների կը խօսի հայերէն սնուրք», «միջակ» և «քաւ» անանիւններու ներքեւ դասաւորուող գրերու ձայնակաւն արժէքներուն մասին (Տե՛ս նաեւ Սիոն 1934 Յունիս): Իր խօսքերուն եզրակացութիւնը սա՛ է թէ հայերէն գրերու հարապատ հնչումը պահուած է Արարատի և Տարօնի հնչումներուն մէջ. սխալ կը համարի, յիշուի, արեւմտահայ արտաբերումը ք, գ, դ, ջ, ձ, գրախումբերուն, որովհետեւ հոն միջակները նիւցուած են կա՛մ Թաւերուն և կա՛մ նուրբերուն հետ. սխալ կը համարի նաեւ, այս անգամ յանդիմանի, ինչպէս պիտի տեսնենք, արեւելահայ կամ կովկասեան արտաբերումը, որովհետեւ հոն ք, գ, դ կը հնչուին b, g, d, իսկ պ, կ, ղ, s՝ p, c, t, և փ, ֆ, ք, ph, ch, th: Մինչդեռ ըստ իր կարծեաց հին ձեռնի համաձայն՝ պէտք էր ք, գ, դ ըլլային p, c, t, և պ, կ, s՝ b, g, d. փ, ֆ, ք՝ (= փ, փ, օ) ըլլալով նախորդներէն աւելի թաւ: Այս հաւաստումը արդարացնելու համար կը պնդէ թէ Եւրոպացիք փոխած են այժմ իրենց b, g, d գրերուն հին հնչումը, և զանոնք նըրբացուցած են, մինչ առաջ յոյն և լատին հնչումներով՝ p, c, t գրերն էին «նուրբներ»: Դարձեալ՝ իրեն յատուկ իմաստներ կուտայ նուրբ, միջակ, քաւ բառերուն:

Եւրոպացի հեղինակներ կը մէջբերէ ըսելով թէ այժմ ց նուրբ է և շ՝ «ստուար» և որովհետեւ մեր հին քերականներէն Թրակացիի Թարգմանութեան մէջ ք, գ, դ գրերը միջակ հոշուած են և պ, կ, ղ, s՝ նուրբ, ք, գ, դ—ն կը նոյնացնէ հնութեան մէջ p, c, t-ին, և արդի բանասէրներուն «douce» ըսածները, այսինքն b, g, d գրերը, կը նոյնացնէ մեր Երզնկացիին «նուրբ» ըսածներուն այսինքն՝ պ, կ, ղ, s-ի հետ:

Ա. Բայց սխալ է ըսել թէ Եւրոպացիք փոխած են իրենց գրերուն հնչումները, և թէ ի հնումն b, g, d կը հնչուէին p, c, t-ի պէս և փոխադարձաբար. պարզապէս վստայի այդ մասին ապացոյց չկայ:

Բ. Հ. Վ. Հացուների իր գեղեցկօրէն գտած զուգարդութեանց երևոյթիւն մէջ տիրող օրէնքը չէ տեսած, և պատէ պատ կը պարսկի՝ յիշեալ գրախումբերու մասին իր սխալ տեսութեան սկզբունքէն շեղած չլլալու համար:

Գ. Սխալ է Հ. Հացուների հասկցողութիւնը, ընախօսականօրէն, «նուրբ», «միջակ», «թաւ» անանիւններուն նշանակութեան վերաբերմամբ: Իր գիրքը իրեն դէմ է այդ մասին:

Դ. Ձի նկատուի սեմակաւն լեզուներու տուած փաստը՝ Եւրոպական գրերու հնչման փոխուած ըլլալուն դէմ, ուստի և մեր հնչումներուն (արեւմտահայ կամ «արարատեան») անփոփոխ մնացած ըլլալուն դէմ:

Ա. Եւրոպացի բանասէրներուն թաւփօրէն, զորս Հ. Վ. Հացուների կը տողանցէ մեր աշխիւն առջեւէն՝ (երես 100 և հհ.) ո՛չ մէկը կ'ըսէ թէ այժմեան b, g, d, գրերուն ակադեմական հնչումը հինին անհամապատասխան է: Անոնք բոլորն ալ կ'ըսեն միայն՝ թէ b, g, d, գրերու հնչումները «douce» են, զոր Հ. Հացուների կը Թարգմանէ «նուրբ կամ լերկ» և թէ p, c, t, fortes են, զորս Հ. Հացուների կը Թարգմանէ «ստուար»: Միայն՝ Մ. Բերշիւ ըսեր է թէ՛ b գիրը յուսնց և Հոռմայեցոց մէջ «բոլորովին նոյնը չէր ինչ որ մեր քով»: Այս չափերտեալ անորոշ խօսքէն զատ՝ ուրիշ ոեւէ ապացոյց չէ կըրցած բերել Հ. Վ. Հացուների՝ Եւրոպացոց գրերուն հնչմանց փոխուած ըլլալուն մասին: Չուր տեղ չէ ուրեմն որ Բուդաբեստի և Միլանի գիտնականներուն «նոր թուրք» իր կարծիքը (երես 104): Զուր տեղ չէ

որ Հ. Հացուների պարտաւորուներ է ըսել՝ թէ Եւրոպացի լիզուաբանները ճանապարհորդութեամբ (հ) կապուած են Լատին տառից ալֆա-միան (հ) մասնից հետ՝ իբրեւս հին ու հաւատարմիմ ձայններուն, որպէսզի «արգաւ-րացնեն» . . . տփղիսահայ արտասանութեանը (հ) (երես 114): Պէտք է՞ ըսենք թէ Հ. Վ. Հացուների այս մասին «գոր-մանք»ը արդարեւ շատ վարմանալի է:

Հ. Վ. Հացուների ուշադրութեան կը յանձնենք թէ երբ Եւրոպացիք b, g, d նուրբ է կ'ըսեն՝ ասկէ չի հետեւիր բնաւ (երես 103) թէ անոնք խանգարած են համէական եւ յունական հին հնոյումներն այս գրիւնը:

Բիւլ ետք մեր Բ նկատողութեան մէջ գրուած կանոնը տեսնելէն ետք գիրաւ պիտի հասկցուի՝ թէ որպէս զի յունարէն β վերածուէր այժմեան յոյնի բերնին մէջ վ-ի, պէտք էր ան Ե հնչուած ըլլար ի հնոյումն. նոյնպէս միւս գրերը:

«Եւրոպացիք համագումար ըլլալով այս իրողութեան՝ իրենց զպրօցաց մէջ կ'ուսուցանեն հին ձայները՝ այսինքն . . . β γ δ կ'ուսուցանին՝ իբր b, g, d, կ'ըսէ Հ. Վ. Հացուների, ինչ որ, հակառակ իրեն՝ ճիշդ է անշուշտ: Ասիացի յոյնքը ո՛չ թէ խանգարած՝ այլ պահած են հին հնչուները երբ կ'արտաբերեն β-ն իբր b, (երես 109):

Բ. Ակնադիցիներ՝ թէ Հ. Վ. Հացուների շատ երջանիկ թափանցումով մը հայերէն գրերը, մասնաւորապէս բաղաձայնները, իրենց զուգահարութեանց մէջ գիտած է: Այսպէս՝ կը գիտէ թէ հետեւեալ փառուն զուգահարութիւնները կան հայերէնի մէջ. դբ, դբ, գգ, զգ, զգ, սգ, քգ, գր, գր, ժգ, յգ, կք, շք, փք, քք, զգ, սգ, շխ, դխ, պխ, դծ, ֆծ, դկ, դկ, շկ, սկ, դծ, քգ, դդ, գդ, շդ, ււ, ււ. ււ. (հոս արմատականները միայն կը գնենք, զի անոնք աւելի յատկանշական են): Այս զուգահարութիւններէն կը հանենք հետեւեալ կանոնը, որուն մօտեցած է ինքը Հ. Վ. Հացուների ալ (երես 252 ե հետ):

Գիր մը այն գիրին հետ միշտ կը ստիւգ գուգարուի՝ որուն արտաբերման, տեսալ գիրին հնչումն էsf, աւելի դիւրաւ կ'ըսուի անցնիլ մարդուն բերնի հնչողական յորինումաբերին: Այս անցքը այնքան դիւրին կ'ըլլայ՝ որ անքան մէկ գիրին հնչման տեղը բերնին մէջ՝ աւելի մօտ է միւսին տեղին, եւ կամ ո՛ր-

քան ի՞նչ շարժում պէտք ըլլայ մէկ գիրին միւսը անցնելու համար: Այս պէս՝ երբ միասին պիտի հնչուին (այս կէտը կարեւոր է) սգ զոյգը չեն կրնար միասին կենալ. կամ կ'ըլլան սկ կամ կ'ըլլան գգ. ազգային բառը կամ կը հնչուի ազգային, եւ կամ ազգային, նմանապէս կամ կը հնչենք շոտանք եւ կամ զոտանք: Բայց բառին մէջ խիստ սը-խալմամբ դ-ի վերածումով՝ s գիրն ալ վե-րածուած է դ-ի: Աղին փոխանակ ըլլալու տղնիկ՝ կ'ըլլայ աղիկ, ուր եթէ ջ-ն չ-ի պէս հնչէինք, կամ ձ գիրն իր բուն հնչումով՝ դ-ը փոխել պէտք կ'ըլլար խ-ի, ինչպէս փոխադարձ տեղի ունեցած է: Հասկ-ը չենք հնչեր հացց այլ հացկ, նոյնիսկ որեւ-մտեաններս. վասնզի չենք կրնար, բնախօս-օրէն զժուար է: Նոյնպէս երբ դ-ն չհնչենք լ, այլ է, կը պարտաւորուինք ազգ-ը հնչել աճ (աստ) գ-ն ս-ի փոխելով. ե որովհետեւ գ-ի հնչումը որք է՝ ուրեմն դ-ն որոշապէս լ պէտք է հնչենք, եւ անշուշտ այդպիսի աղ հնչուած է Ե դարուն: (Ուրիշ օրինակներ շատ են Հ. Վ. Հացուների գրքին մէջ):

Կը դիտենք ուրեմն, որ միջակ գիրե-րուն յեն զուգարուիք քաղ գրեր. Թաւը կամ Թուրի հետ է՝ կամ քիչ անգամ՝ նուրբի հետ (ըստ Թաւաղացու Թարգմանչին յատկաբա-նութեան). նոյնպէս միջակը կամ միջակի հետ է կամ քիչ անգամ՝ նուրբի հետ: Ու-րեմն քանի որ բ, գ, դ-ին զուգահարութե-միւս միջակ եւ նոյն գրերուն ձայնները ձա-նօթ են միգի (գ, ծ, ա, դ, ջ, չ, ք, մ, ն) եւ բոլորն ալ ձայնաւարերու հնչմամբ կ'ար-տաբերուին, ուստի եւ միջակ են, (այս մասին տե՛ս յաջորդ երեսը) կը նշանակէ թէ բ, գ, դ գրերն ալ լիզուի կազմութեան մէջ միջակ ձայն մ'ունեն, եւ ո՛չ նուրբ, այսինքն հնչմամբ կը համապատասխանեն Ե, գ, լ-ին: Բայց Հ. Վ. Հացուների, սխալ դա-սաւորումները ըրած ըլլալով կանխաւ, միշտ կը նեղուի՝ հնչական կանոնները տեսնելու մէջ (Դ. Գլուխ): Եւ կը սխալի իր հաշիւ-ներուն մէջ (երես 244-5), Լաւ կը գիտէ Հ. Վ. Հացուների երեւոյթները, բայց անոնց իմաս-տին եւ տուած դասին ուշադրութիւն չ'ընէր:

Գ. Ասկէ պէտք է հետեւցնենք թէ՛ ար-տաբերման տան մէկ գիրէն միւսին անց-նալու դիւրութեան տեսակէտէն մօտիկու-թեան կարգով՝ նախ միջակն է, յետոյ նուր-բը, յետոյ քաւը: Ասիակ անշուշտ այս գի-

րին բերնին մէջ արտաբերման ճեղական կամ ձեռական կարգն է. ըստ այսմ՝ ք, գ, դ, թ, յ, ծ, բերնին մէջ բաղդատաբար իրենց ընկերներէն աւելի գէպի ետե կը պայթին; պ, կ, Տ (= π, χ, τ) կը պայթին բաղդատաբար միջակներէն աւելի գէպի բերնին բացումը տեղ մը, և փ, ք, ք, ք (= φ, χ, θ) կը պայթին շրթունքի և ռատմներուն ամենէն մօտ տեղը:

Արդ, Հ. Վ. Հացունի թաղայտութեան այս գիծը միայն առած է (երես 99 և 104), և աւանդով ք, գ, դ-ի «միջակ» առնուանումին (թէ՛ Թրակացիին կողմէ, թէ՛ անոր Թարգմանիչէն, թէ՛ Պրիսկիանոսին կողմէ, երես 92, 93, 94) անտողի ըլլալը՝ փոխանակ Ստեփանոս Սիւնեցիի իրեն գէժ ըսած յստակ և ճիշդ հաւաստումին վրայ մատալու (երես 100), թէ օլեզուին պնդել զատամունս՝ լինի դ, և թաւացեալ՝ առէն Տ, կ'իլլէ և միջակներուն իսկական հնչական արժէքը կուտայ նորբերուն, և նորբերունը՝ միջակներուն: Փոխանակ բաղդատու թեան ճեղական գիծին վրայ անուններու կարգը փոխելու, միակ իջը կը գտնէ՝ «հնչումները փոխուած են» յայտարարել ձրիաբար... Եւրոպացւոց մէջ. իսկ մեր մէջ՝ իրապէս փոխուածին կ'ըսէ չփոխուած, և չփոխուած կողմասեանին կամ Տփիսիսեանին՝ փոխուած: Եւ այս բանը ապացուցանելու համար ալ գրեթէ բնախօսական արտաբերութեանց սխալ և անորոշ նկարագրութեանց կուտայ ինքզինք:

Բայց Հ. Վ. Հացունիին բացատրել չկրցած անտողութեան բացատրութիւնը կը կոյանայ սա իրողութեան մէջ թէ այս երկ գրականութեան արտաբերութեան քննադատական թաղայտութիւնը միկ գիծի («ճեղական» կամ «ձեռական») վրայ ընել թերի և և սխալի կ'առաջնորդէ: Եւ սխալ կ'առաջնորդուի Հ. Վ. Հացունի՝ երբ միայն այդ իրողութիւնը նկատի կ'առնէ, ինչպէս ականարկեցինք: Անգիրն՝ Ռուսոտ և Հ. Աճառեան ուշադրութիւն կ'ընեն ուրիշ իրողութեան մը՝ թէ «(պայթուցիկ գրերուն) հնչականութիւնը կը նուազի խոչակի գործունէութեան

աստիճանաբար պոկասմամբ. հնչական հետզհետէ ողջօտ կը լինի և ի վերջոյ հազագային» (երես 102): Ասով Ռուսոտ ամենէն «հնչականները» կը նկատէ ք, գ, դ գրերը: Եւ այս սկզբամբ ք, գ, դ գրերու միջակ կոչումը ըլլալու պարագայէն տարուած՝ Հ. Վ. Հացունի գտնոք պ, կ, Տ, նորբերէն նուազ «հնչական» կը համարի, թէ և այս «հնչական» բառը յստակ և յատկանշական եզր մը չէ ինքնին:

Ուստի՝ ի՞նչ տեսակէտով միջակ կոչումներ արժանի են ք, գ, դ գրերը, համապատասխանելով հանդերձ ք, գ, դ գրերու արդի ականահմական հնչումին, որ ըստ Եւրոպացւոց անոնց հին հնչումն ալ է: Այս հարցման պատասխանը ճակատագրական է այս գրերու մասին Հ. Վ. Հացունիի տեսութեան (և իր գրքին ալ) մարդը կ'առնուածքին իյնալուն կամ կանգնելուն համար:

Արդ, Թրակացի կ'ըսէ՝ թէ «β, γ, δ (= ք, գ, դ) միջակ են՝ զի նորբերէն աւելի յոյր են, իսկ թաւերէն՝ աւելի նոյր կամ քաւակ: Β-ը π-ին և φ-ի մէջ է. γ-ը χ-ի և λ-ի մէջ և δ՝ θ-ի և τ-ի մէջ»: Նոյնը կ'ըսէ Հայ Թարգմանիչը: Նոյնը կ'ըսէ Պրիսկիանոս (երես 92 և 93), աւելցնելով՝ թէ ք, գ, դ միջակները «գուրկ են հազագի»: Նոյնը կ'ըսեն նաև ուրիշներ:

Ուրեմն՝ երբ կ'ըսուի թէ ք, գ, դ միջակները նորբերէն, այսինքն ք, գ, դ-էն, աւելի յոյր են, այս «յուրութեամբ» կ'ակնարկուի արտաբերման ասեմ կուրծքի պրիկունով՝ եւ ձայնարարութեան գործունէութեան եւ. Ռուսոտի «խոչակի գործունէութեան առաւելութիւնը». իսկ երբ կ'ըսուի թէ ք, գ, դ գրերը ph, ch, th (φ, χ, θ = փ, ք, ք) - են աւելի քաւակ են՝ այս քաւակութեան կ'ակնարկուի արտաբերման ասեմ շունչի քանակի պակասութեան (ըստ Սիւնեցիի՝ ականարկութիւն միջակներուն թաւերէն նուազ «թոյր» ըլլալուն, իսկ ըստ Ռուսոտի՝ նուազ «աղօս» կամ «հազագային» ըլլալուն): Տե՛ս վարը (1):

(1) Այսպէս՝

Միջակը

{ նորբէն՝ պայթումի ուժգնութեամբ աւելի և թրթուռն («յոյր») է, իսկ
Թաւէն՝ շունչի քանակութեամբ պակաս («քաւակ»):

Ուրեմն՝ միջակները, բ, գ, դ, ե, զ, հ, հնչյուններով՝ մեկ կողմին նուրբերին կը հեռանան, միւս կողմին՝ քստեղին, և իրենց գիրքը կրնանք արարապիտ կոչել ՄԻՋԱԿ։

Կը տեսնուի հետեւաբար՝ թէ ձայնաշարերու թրքումով յատաք եկած ուժգնութեան և շունչի փակալորեանց յարաբերական աստիճանները՝ իրարու խոստը կը համեմատեն։ Բ, գ, դ որքան շատ ուժգնութեամբ և թրքութեամբ՝ ա՛յնքան քիչ շունչով կ'արտաբերուին։ Իսկ փ, ֆ, ք, որքան շատ շունչով՝ ա՛յնքան քիչ ուժգնութեամբ և թրքութեամբ կ'արտաբերուին։ Ըստ որում կը դասաւորենք այսպէս։ Տե՛ս վտրը (1)։

Յայտնի կ'երևի՝ թէ միջակները իրենց գիրքով միջակ տեղ ունի կը գրաւեն արդարեւ՝ երբ ձայներու թրքութեամբ և ուժգնութեան ու շունչի քանակութեան երկու տեսակէտներէն միանգամայն զիտենք զանոնք։

Ուստի՝ երբ Եւրոպացի բանասէրները b, g, d-ի douce կ'ըսեն առնոյց արդի հնչման համար, և երբ այդ հնչումը հինին հետ նոյն կը նկատեն՝ այդ douce կոչումը կուտան b, g, d-ին՝ ասոնց շունչի փակալորեան նուազութիւնը նկատի առնելով։ Մինչ երբ մուսուրտ հնչական՝ կ'ըսէ b, g, d-ին՝ նկատի կ'առնէ առնոց ձայնաշարերու գործածութեամբ ուժգնութեան առաւելութիւնը։ Ըստ այսմ, եթէ կ'ուզէր հին յատկաբանութիւնը պահել Հ. Վ. Հացունի՝ (ինչ պէս որ կ'ուզէ ընել) douce-ը պէտք էր թարգմանէր միջակ, իսկ forte-ը՝ թուա, առանց բաւերուն սովորական իմաստէն տարուելու։ Պ, կ, s-ին ներառելը կը կայանայ՝ թէ՛ ձայնալարերու թրքութեամբ և ուժգնութեան և թէ՛ շունչի քանակութեան տեսակէտէն՝ միւսներին աւելի մեղմ, այսինքն առանց թրքութեամբ և շատ քիչ շունչով, ըլլալուն մէջ։ Գարձեալ՝ Համազիտարանը (երես 101) b, g, d-ին միջակ

գրերուն շնչային, «հագագային» քանակութիւնը նկատի կ'առնէ, և այդ պատճառաւ douce կ'ըսէ առնոց, մինչ Միւնիքին ուժական քանակութիւնը նկատի կ'առնէ և b, g, d-ը՝ p-q-դ-ին կ'ըսէ «պիլիս քան զս»։ Ուստի՝ «ստուոր», forte, բառը միշտ գրին արտաբերման ընկերացող շնչին քանակութեան ակնարկութիւն է։

Հ. Վ. Հացունի նոյն սխալը կը գործէ նաև և ն շ գրերը միջակ և ժ և գ գրերը նուրբ դնելով։ Մինչդեռ յստակ է որ ժ և գ գրերը միջակ են։ Ասոր պայցոյցը նախ՝ անշուշտ այն է որ ժ և գ բարդամամբ և շ-ին ուժգին և «պիլիս» են և ձայնալարերու գործածութեամբ կ'արտաբերուին, նուազ շունչով և աւելի պրկումով։ Եւ այս գրերու փոփոխութեամբ ըլլալը խնդրոյ առարկայ չըլլալուն՝ պարագան որոշ կը մնայ։ Երկրորդ՝ այս գրերուն ընկերները միշտ իրենց ձեւակն են, ըստ վերոյիշեալ կանոնի, ըստ որում առեկ գիր քանիստակն արտաբերութեան իրեն նման կամ մօտիկ եղող գրի մը հետ միայն կը զուգարորի։ Ըստ այսմ շի, շս, զք, զգ, զդ, սպ, սկ, սս, ժք, ժգ, ժդ, սպշպ, մաշի, հաշ, աքն, սպգ, սպդ, սապն, ևւն. ևւն., ինչ որ կ'երևին Հ. Վ. Հացունիի զուգարորութեանց ցանկերուն մէջ։ Ասկէ կը հետեւի նաեւ թէ պ, կ, s, աւելի և, և շ-ի տեսակին նմանող տառեր են, և ժ և զ՝ բ, գ, դ-ի. և որովհետեւ հաստատուն է և ն շ գրերուն արժէքը, ուստի այդ հաստատուն արժէքներով աւելցած մը ալ ճշտութեամբ կ'ըլլան բ, գ, դ գրերուն և իրենց ընկերներուն միջակ այսինքն b, g, d-ի համապատասխան ձայնական արժէք մ'ունեցած ըլլալը իսկզբան, ինչպէս արդէն ակնարկեցինք վերջ։

Դ. Կայ նաև ուրիշ փաստ մը։ Հ. Վ. Հացունի իր կողմէն կը պնդէ — առանց պայցոյց մ'ունենալու — թէ լատինական և յունական տառերը կորսնցուցած են ի-

(1) Ըստ շունչի քանակին առաւելութեան
բաւ, մուրբ, միջակ
փ, ֆ, ք պ, կ, ռ բ, գ, դ

Ըստ թրքութեան ուժգնութեան առաւելութեան
միջակ, մուրբ, բաւ
բ, գ, դ պ, կ, ռ փ, ֆ, ք

կամ՝

Աստիճանական ստուարացում

Ըստ պայթումի ուժգնութեան՝ թրքութեամբ Ըստ շունչի քանակութեան՝ անթրթիւ
նուրբ Միջակ Թաւ

րենց հին հնչումները և այժմ եւրոպական աշխարհի կողմէ իրրեւ գառաւորան ճանչցուած հնչումները ճիշդ չեն: Այս կորուստին իբր պատճառ կը ցուցնէ եւրոպայի կրած զանազան պատմական վերիվայրումները՝ բարբարոսաց արշաւանքով, են, հին գարերէն ասդին: Բայց այդ վերիվայրումները ո՛րքան ալ մեծ ազդեցութիւն ունեցան եւրոպական լեզուներու վրայ, ակադեմական զպրոթիւնը, վանքերու մեկուսացեալ շրջանակներուն մէջ պահուած, չէր կրնար շատ ազդել անգրագէտ խաւերու մէջ յառաջ եկած յեղաշրջումներէն: Այո՛, գաւառական աղաւաղ հնչումներ տիրապետեցին, գաւառական լեզուներ ընդհանրապէս, բայց անոնց հետ զուգընթացաբար անկորուստ մնաց լատիններէն և անոր զպրոթիւնը. ու նոյն երկոյթը պէտք է տեսնենք լատինական գրերու հիմնական հնչմանց խնդրոյն մէջ ևս:

Բայց գլխաւորաբար ուշադրութենէ պէտք չէ վրիպեցնել սա՛ իրողութիւնը՝ թէ Ս. Կիրքը եւրոպացիներէնէ թարգմանուած ըլլալով Քրիստոսէ առաջ յունարէնի, և յետոյ Դ. դարուն վերջը և Ե.ի սկիզբը՝ լատիններէնի, անոր մէջ b, g, d միջակ հնչումներ ներկայացնող եւրոպերէն գրերը՝ փոխադրուած են նոյն եւրոպական միջակ գրերով: Այսպէս՝ (գրերուն թրքահայ արժեքները գործածելով) եւրոպացիներէն բառերը — Պապէլ, Կոս, Տափէս, Փէնիսնա, Փանուէլ, Քալէվ, Հէնոյս, Համաթ, Փոթիֆէր, փաշուր. լատիններէն կ'ըլլան՝ Babylon, Gad, David, Phenenna, Phannuel, Caleb, Henoch, Emath, Putiphare. Նոյներէլ՝ յունարէն Βαβυλών, Γάδ, Δαβιδ, Φεννάννα, Χαλβή, Ένωχ, Αίμαθ, Περεφφρ, Πασχαρ. հայերէն՝ Բաբելոն, Գադ, Դաւիթ, Փեննանա, Փանուէլ, Քաղէթ, Ենուփ, Եմաթ, Պեսափրէս, Պաքոքը:

Պէտք է զիտել թէ լատիններէնը եւրոպերէն p և t ձայները ph և thով կը դարձնէ շատ յաճախ: Բայց ասոր պատճառը պէտք է փնտռել լատիններէնի ներքին ձայնաբանական կառոններուն մէջ, վասնզի ուր որ եւրոպացիներէն ունի B, p, G, c, ևն., հնչումները՝ հոն յունարէնը և հայերէնը կը դնեն Բ և պ, Գ և կ, ևայլն, զիրերը:

Կը յուսանք թէ Հ. Վ. Հաջորանի պիտի չեւէ ըսելու թէ՛ եւրոպացիներն ալ

փոխած են իրենց գիրերը որպէսզի . . . Տփխիսահայ հնչումը արգարացնեն(․)։ Ինչ որ ասոյց է, (ինչպէս կը հաւատտէ նաև երուսաղէմի ականաւոր անգլիացի երրայագէտը Կանոնիկոս Գոնըրի) յամենայն զէպս սա՛ է թէ եւրոպացիներն մէջ Եի ձայնը քի չի կրնար փոխուած ըլլալ. ու ի հնչում եւրոպերէն B ձայնը՝ յունարէնը և լատիններէնը զարձուցած են B գրով, որով կը հաստատուի՝ լտ. Ե գրին երբ. պ (թրքահայերէն) ձայնին համարժէք եղած ըլլալը: Հ. Վարդան Հաջորանի կը սխալի նաև և գրին հնչման մասին՝ և զուր տեղ կը պարտաւորուի զէմ երթալ իր սքանչելի կտոնին. ըստ որում՝ մէկ ձայն՝ մէկ գիր, կամ մէկ գիր՝ մէկ ձայն: Բայց այս մասին թերևս ուրիշ ատիթով մը:

ՏԻՐԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Ն.

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

«ԱՐՄԷՆՆԵՐ»ՈՒ ՎԱՐԿԱԾԸ

Ժամանակէ մը ի վեր «Արմէններ» անունով վարկած մը նետուած է հրապարակ, նշանակելու համար անշուշտ — ինչպէս կը որոշակեմ — հին Հայերը, այսինքն՝ նախաքրիստոնէական շրջանի այն Հայերը, որոնք այս անուան չով յիշուած են օտար պատմիչներէ եւ արձանագրութիւններէ:

Ճիշտ է, որ յոյն և լատին պատմիչներ, ինչպէս նաև՝ անոնցմէ աւելի հին ժամանակ՝ Պերսեպոլոյ, Նախշի-Ռուստամի եւ Բեհիստունի բեւոքարական արձանագրութիւններ, «Հայաստան» ըսելու համար՝ Արիկնա անունը գործածած են:

Ասիկա խնդրոյ նիւթ չի կրնար ըլլալ երբեք, քանի որ բացարձակ ճշմարտութիւն մըն է, որ աչքի կը զարնէ: Նոյնը կը տեսնենք նաև արդի լեզուներու մէջ, և կը լսենք արդի ազգերու բերնէ, որոնք

Հայերը կը ճանչնան Armen(ien) կամ Armen-
(ian) և կամ Իրանին— անուանակոչութեամբ,
իսկ երկիրը կ'անուանեն Armenia կամ **آرمينيا**
= «Հայաստան»:

Այս տեղ նկատելի առնուելիք եթէ կէտ
մը կայ, այն է, որ իւրաքանչիւր ազգ և
իւրաքանչիւր երկիր իրեն յատուկ ուղղութիւն
անուանակոչութիւն մը ունի, զոր չեն
ճանչնար օտարներ: Օրինակի համար, հինն
եգիպոսն՝ բնիկ արձանագրութեանց մէջ կը
կոչուէր Kémi, որ անձանօթ է ուրիշ ազ-
գիբուս Վրասան՝ բնիկներու կոչմէ կը կոչ-
ուի Kartli, Արաբացոց կոչմէ՝ **أرض العرب** (Ջուր-
ջան) և **أرض فارس** (Ջուրջան), Թուրքերու կոչ-
մէ՝ **ترکستان** (Կիւրճիստան), յոյն և լատին
պատմիչներէ՝ Iberia, Ռուսաց կոչմէ՝ **Иберия**
գիյա, իսկ ինքնուրուիք կ'անուանեն զայն՝
Georgie, Georgia:

Այսպէս Հայաստանն ալ իր իսկական
բնակչութեան կոչմէ կոչուած է «Հայաս-
տան», իսկ Վրացիներու կոչմէ Somkhétia,
և ուրիշ ազգերէ՝ Armenia:

Հետևաբար, անտեղի է Armen (Արմէն)
կոչել հին հայ ազգը, որուն բնական եր-
կիրը՝ Նոզդատի մօտերը՝ Բօզազ-քէօյի պե-
ղուքներէն հանուած հնդեւրոպական Քիտա-
ցաց սեպագիր պնտիկոսներուն վրայ կոչ-
ուած է ինչպէս, որ ըստ Ե. Ֆօրբէրի (E.
Forrer)՝ Հայաստանն է, ըստ որում ինչպի-
շա երկիրը կը կազմէր յիշեալ Քիտացաց
արեւելեան զրապին, զոր՝ Քրիստոսէ 2000
տարի յառաջ՝ մաքուղ Փոքր Ասիոյ հետ
իրենց հարկատու դարձուցին Քիտացիք,
որոնք իրենք զիրենք կ'անուանեն՝ ըստ
Ֆօրբէրի՝ Կանիշեան (Ganisien), իսկ ըստ
Հրոգնիի՝ Նէշեան (nésite)(*):

Արդ, հիթիթագետներու հետ ընդու-
նելով, թէ Քրիստոսէ 2000 տարի յառաջ
Հայաստանի անունը կը կոչուէր ինչպէս,
որ կը գրաւէր դասական մատենագիրներէ
Տայոց և Այրարատեան անուններով յիշ-
ուած նահանգները, — այսինքն Մեծ Հա-
յոց հիւսիսային նահանգները, — կը փոր-
ձուիմ հեթանոսներ, թէ արդեօք այս Հա-
յերը (= ինչպիսիք)՝ Փոխկոչակներու
հետ միասին՝ Սև ծովի ափերը քերելով Թրա-

կիս տնցած հաստատուած Հայերն են, ո-
րոնք Քրիստոսէ տասը դար յառաջ վերըս-
տին մտած են Ասիա, Բոսֆորի և Հիւլիս-
պոնտոսի նեղուցները կտրելով:

Ասիական հետաքննելի խնդիր մըն է,
որ պիտի լուծուի օր մը, երբ նորանոր
գիւտեր՝ նոր յայտնութիւններ բերեն մեզ,
ինչպէս՝ լիզուսարանական շեռակէտով՝ Թո-
խաթեօնն, իսկ պատմական տեսակէտով՝
Խայաշան բերին:

Պէտք ենք ընդունիլ, որ, կ'ըսէ Ֆօր-
բէր, հնդեւրոպական լեզու խօսող Լուվիաց-
աց եւրոպայէն Փոքր Ասիա կատարած ա-
ռաջին գաղթը՝ քրիստոնէական թուակա-
նէն 3000 տարի յառաջ — թերեւ 4000 ին —
տեղի ունեցած է:

Այս գաղթականները տարածուած են
Փոքր Ասիոյ արևմտեան և հարաւային մա-
սերուն վրայ: Հարաւէն՝ Արշաւա (= Կի-
լիկիա) հասած հաստատուած են նախ, իսկ
յետոյ գաղած են մինչև Կրետէ կղզին, ո-
րուն բնիկ լեզուն յունարէնը չէր, այլ
Լուվիերէնը:

Լուվիացաց երկրորդ և երրորդ ներ-
գաղթով՝ Փոքր Ասիոյ բարձրավանդակին
վրայ հաստատուած են Կանեշեանք, հիմ-
նելով հոն՝ սովորաբար ճիւղական կամ
օհանական կոչուած իսկապէս Կանեշեան
առաջին կայսրութիւնը, Ք.Ա. իրր 2300 ին:

Ուրեմն, ինչպիսիք (= Հայք) առա-
ջին անգամ Ասիա մտած են ո՛չ թէ Փոխ-
կիացաց հետ, ինչպէս կ'ընդունի Հերոդո-
տոս, այլ Լուվիացաց երկրորդ կամ թէ
երրորդ ներգաղթի ժամանակ, Կանեշեա-
ններու հետ, որոնց յարձակութիւններուն են-
թարկուած են յետոյ հարկատու դարձած
են անոնց, տեղի տալով բունի ոյժի առջև:

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՅԱՆ

ԽՈՐՀԱՆՈՒՄԻ ԵՒ ԽՈՐՀ

Ով որ կ'ապրի անկասկած և, ինչպիսի
կ'ըսեն, ըստ բախի, կ'ապրի ինքնուրու
Բարոյական կեանքին մէջ, հաճոյք զգալու հա-
մար, պիտի և նպասակ մը առաջարկե՛ր և հաս-
նի՛ր անոր:

(*) Journal Asiatique, 1931, Ապրիլ-Յունիս, երես 317:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ — ԱՆՅԻԼԻԱՍ

Ս. Աթոռոյն Սրբազան Պատրիարք
 Հայրը Յունիս 17ի բշ. օրը, զաւազանա-
 կիր Տ. Եղիշէ Վրդ. Ի ընկերակցութեամբ
 յաւկարծ մեկնեցաւ Պէյրութ, եւ դարձաւ
 ամսոյն 24ին՝ բշ. օրը։ — Ն. Ամենապա-
 տառութիւնը արտամխառն ուրախութեամբ
 էր որ ուղեւորեցաւ զէպի Կիլիկիան շա-
 րապետանոցը, Անթիլիաս Ուրախութեամբ՝
 որովհետեւ Կիլիկիան Դպրեվանդաց հնգամ-
 եայ ընթացքը պսակուած էր գեղեցիկ յա-
 շողութեամբ, ձեռնադրութեամբը՝ եօթը
 սարկաւազներու, որոնց երկուքը կուսա-
 կրօն քահանայութեան վեղար պգեցած էին
 ի վերջոյ։ Իսկ արտամութեամբ՝ վասնզի Ն.
 Ս. Աթոռակից Տ. Բարզէն Վեհին դարձեալ
 հիւանդացած եւ հիւանդանոց փոխադրուած
 լինելու լուրը խոր վիշտ պատճառած էր
 իրեն եւ բողոքական Միաբանութեան. ու
 Սրբազան Հայրը իրեն համար սրտագին
 պարտականութիւն նկատած էր անձամբ
 ներկայացնել Ս. Աթոռոյ եւ իր ո՛րչափ բեր-
 կրանքն եւ օրհնութիւնը՝ խնդալիթ եղելու-
 թեան համար, նոյնչափ եւ կարեկից զգած-
 ւունքն ու մաղթանքները՝ ցաւակին իրո-
 ղութեան առթիւ։ Գոհ ենք յայտնելով սա-
 կայն որ վերագործը կատարուեցաւ անխառն
 հրճուանքի մէջ։ Տ. Բարզէն Վեհափառ.
 քանի մը օրերու նեղիշ անհանգստութիւնէ
 վերջ, որուն պատճառաւ զրկուեր էր նոյն
 իսկ թէ՛ սարկաւազներուն եւ թէ՛ արեղա-
 յից ձեռնադրութեան ներկայ գտնուելու
 սփոփանքէն, բշչկաց վկայութեամբ եւ ի՛ր
 իսկ զգացումով, բոլորովին մտած էր ա-
 պաքինման ճամբուն մէջ, եւ ի վիճակի էր
 այլ եւս ի մօտոյ թողելու հիւանդանոցը, իսկ
 ձեռնադրեալ սարկաւազաց եւ արեղա-
 յից վերաբերմամբ Սրբազան Պատրիարք
 Հօր ստացած տպաւորութիւնը քաջալերա-
 կան է եղած շատ։ Տ. Շահէ Սրբազանի
 աջնիւ նկարագրին բարի ազդեցութեանը
 եւ գաստիարակիչ ուշոյն շնորհիւ զորգա-
 ցած պատուական երկրասարգներն են ա-
 նոնք, հոգեով նուիրուած իրենց ասպա-

րէզին. ստացած են խնամեալ կրթութիւն
 ազգային եւ եկեղեցագիտական եւ ընդհա-
 նուր ուսմանց մէջ, Կարելի է ըսել թէ՛ նո-
 րահաս այս սերունդին կազմութեամբը,
 Կիլիկիոյ շոգեհէ Աթոռը վերածնութեան
 մաքուր արշալոյս մըն է որ կ'ողջունէ Վեհ.
 Տ. Սահակ Ս. Կաթողիկոսի հայրական հո-
 վանիւնն ներքեւ, իր պատուական Աթոռա-
 կիցին՝ Վեհ. Տ. Բարզէն Կաթողիկոսի կո-
 րովամիտ առաջնորդութեան եւ Գեոր. Տ. Շահէ
 Արքեպիսկոպոսի արթուն եւ խղճամիտ օա-
 նասիրութեան շնորհիւ։ Ի տես հոգեւոր յոյ-
 սերով շողանշոյլ այս բարենշան երեւոյթին,
 որ գաղափարապէս աստուծան մը եւս իրարու
 կը մօտեցնէ նոյն մատարկաբէն առաջնոր-
 դուած երկու Աթոռները՝ Երուսաղէմն ու
 Անթիլիասը, Սիոնը եւ Սիւրը, «Սիոն»
 բերկրալից զգացումներով կը շնորհաւորէ
 Տանն Կիլիկիոյ ազգային հոգեւոր իշխա-
 նութիւնը՝ այս նուիրակալ առիթով, ցան-
 կալով սէոր՝ անդադրում բարդաւանք,
 Հայ Եկեղեցւոյ փառքին եւ Հայ ժողովուր-
 զի ճշմարիտ միութարութեան համար։

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ Յունիս ամսուան ընթացքին, Ս. Ա-
 թոռոյն ՅԵՐԵՄ Ժողովը վեցն անգամներ ի
 նիստ գումարուեցաւ իրրե վարչական Մա-
 միս, իրրե ԿՐՈՏԱԿԱՆ ԱՅՈՒՆԻՍ երկու անգամ,
 իսկ Ուսումնական Խորհուրդը մէկ անգամ, իւ-
 րաքանիւրը զբաղելով իր իրաւասութեան մէջ
 եղած խնդիրներով։

● Եր. 1 Յունիս. — Յանուե Ս. Պատրիարք
 Հօր, Տ. Գեորգ եւ Տ. Հայրիկ Վարդապետներ
 կայարանը ընդառաջ դացին Դպրոց նոր եպիս-
 կոպոս Տ. Թէոփիլոս Սրբազանի, որ ժամանեց
 Ս. Գաղաթ։

— Գիշերը դրական երեւոյթ կատարուեցաւ
 ժառանգաւորացի մէջ։

● Կիր. 2 Յունիս. — Ս. Յարութեան վերնա-
 տան մէջ, ուր մատուցուեցաւ Ս. Պատարագը,
 Տ. Սիւն Վրդ. քարոզեց օմս եւ ճանապարհ,
 չմարտութիւն եւ կեանք՝ բնաբանով. բացա-

տրեց թէ Գրիգորիոսի հոգին պէտք է ուղղութիւն տա մեր գործունէութեան, մեր համոզմունքներուն և մեր գործութեան:

● Բշ. 3 Յունիս. — Անդրիոյ վեհ. Արքային Երևանի Տարեգարծին առթիւ, Ս. Պատրիարքին անհնազանդութեան պատճառաւ, յանուն Ն. Ամենապատուութեան՝ Տ. Մեքրոյ Սրբազան, ընկերակցութեամբ Տ. Կիրեղ վրդ.ի, առաւտուն ներկայ գտնուեցաւ Զորահանդէսին, ապա Գոհարանական Մաղխանքին՝ Սէնթ ձորն եկեղեցւոյ մէջ: — Իրկնադէմին ևս, Տ. Մեքրոյ և Տ. Մկրտիչ Սրբազաններ, Տ. Կիրեղ վրդ. և Գ. Կարապետ Նուբեան, ներկայ գտնուեցան պատուոյ թէյին, զոր Ն. Վ. Բարձր Գովարդէր տուաւ իր ապարանքին մէջ:

● Գշ. 4 Յունիս. — Ս. Պատրիարք, Լոբ իր առաջին այցելութիւնը տուաւ Դպրոցներու Եպիսկոպոս, ընկերակցութեամբ Եր. Երանոյ կղերիկ: Ն. Ամենապատուութիւնը պատուով ընդունեց զինքը պատուոյ գահիկին մէջ:

● Դշ. 5 Յունիս. — Ըստ Հին Տոմարի վաղեման Համարձման տօնին առթիւ, Միաբանութեան մէջ մտք այս երեկոյն զնաց Համարձմամ, նախատես և քիչերային և անստանալի պաշտամունք կատարելու համար:

● Եշ. 6 Յունիս. — Վերաշափառի թափօրին նախագահեց Լուսաբարապետ Տ. Մեքրոյ Սրբազան, որ և Պատարագեց Համարձման լեռան վրայ հաստատուած տաղաւարին ներքեւ. քարոզեց ճերմակ ատաղապտեմ ձեռք տեղի բերաբանի վրայ, բացատրելով թէ քրիստոնէին մեծագոյն պարտականութիւններն մին պիտի լինի ցանկալ երկնային երանութեան, և աշխատի որ իր երկրաւոր կենաց ընթացքը ատոր պատրաստութիւնն ըլլայ ինքնին:

● Ուր. 7 Յունիս. — Ս. Պատրիարքը՝ ընկերակցութեամբ Տ. Մեքրոյ Սրբազանի և Տ. Վահան, Տ. Կիրեղ և Տ. Հայրիկ Վարդապետներու, փոխադարձեց Դպրոցներու եպիսկոպոսին առաջին այցելութիւնը:

● Եր. 8 Յունիս. — Ս. Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Տ. Մեքրոյ Սրբազանի և Տ. Հայրիկ վրդ.ի, առաջին այցելութիւն տուաւ նորեկ Պապական Նուիրակ Մոնս. Կրեանով Տէտայի, Սիսեի իր պաշտօնատան մէջ: — Երեկոյնի, կիրակի մատուցեց ժամերգութիւնը, ըստ սովորութեան կատարուեցաւ Ս. Հրեշտակապետի վանուց եկեղեցին:

— Գիշերասկիզբին, Ժառանգաւորացի մէջ Գ. Օշական բանաստեղծ Երիցապետովեպը Հայ Գրականութեան մէջ յիւսիս շուրջ:

● Կիր. 9 Յունիս. — Ս. Հրեշտակապետի մէջ, ուր կատարուեցաւ Ժամերգութիւն և մատուցուեցաւ Ս. Պատրիարք, Տ. Հայրիկ վրդ. քարոզեց երկրորդ Եղեղեղաբարձի խորհուրդին մասին:

● Բշ. 10 Յունիս. — Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ մէջ Ս. Պատրիարքը կարգաց բացման տարեկան ճառը, որ հրատարակուած է Սիոնի ներկայ թիւին մէջ:

● Եշ. 13 Յունիս. — Ս. Պատրիարքը և Տ. Մեքրոյ Սրբազան, ընկերակցութեամբ Տ. Եղիշէ վրդ.ի գացին Էմմաուս, և վերադարձան երեկոյն:

● Եր. 15 Յունիս. — Տ. Մկրտիչ Սրբազան Աղանուշի, ընկերակցութեամբ Տ. Հայրիկ վրդ.ի, յանուն Ս. Պատրիարքին ներկայ գտնուեցաւ Ղպտոց եպիսկոպոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան: Տ. Տաւադր վրդ. Յովսէփ գնաց, անդ պնդուեցաւ համար Հոգեգալստեան տունը, և քարոզելու նոյն առթիւ:

— Վազգէան Հոգեգալուստին առթիւ, կիրառութիւն պաշտօնաձեք կատարուեցաւ ի Ս. Փրք. Կիւ, ուր Վերաշափառի թափօր կատարուեցաւ, նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Լոր:

● Կիր. 16 Յունիս. — Առաջի Սեղանոյ Սուրբ Փրկչի վանուց բացօթեայ գահին, զոր կը ըլլէր Զայնուտի հանգ. պատրիարքներու շիրմները, Ս. Պատրիարքը Ս. Պատարագ մատոյց և քարոզեց օրունի տօնին առթիւ Բացատրեց թէ Սուրբ Հոգին մեր հոգիին համար լոյս մըն է, որ կը պայծառացնէ մեր տեսութիւնը Աստուծոյ վրայ, մեր անկիւն վրայ և մեր մէջ մի պարտականութեան յանդէպ: Անոր մեր մէջ լուցումը՝ գործն և աստուածային շնորհաց, որ կը կատարուէ մենէ անկախաբար. թոյց անոր շիջեցումը կրնայ ըլլալ մեր գործը միայն: Պէտք է ջանալք որ ըլլաւոր միւս մեր մէջ և չիջնին ի վերջոյ: Գործիք ցեւեւաբար հոգածաւ լինել ատոր միայն, արժարեցիք անո՞մեզի պարզ և ուժ շնորհները, և ծաւալելով զայն այլոց կենանքին մէջ ևս, զի, ինչպէս հոյս նոյնպէս և լուսոյ պարզաման միջոցներէն մին ևս՝ անոր տարածումն է:

● Բշ. 17 Յունիս. — Ս. Պատրիարքը, իր և Միաբանութեան խնդարցութիւնը և շնորհաւորութիւնը յայտնելու համար Անթիպիոսի մէջ նախար. Ժամայ ընթացքին և երէկ տեղի ունեցած ձեռնադրութեանց առթիւ, նոյն տօնին անձամբ այցելելու համար Ալմուսկից Բարգէն վեհին, որուն գարձեալ հիւանդացած ու հիւանդանոց փոխադրուած լինելու լուրը մտահոգ ըրած էր զինքը, արշալոյսէն առաջ համարայ ելաւ՝ ընկերակցութեամբ գաւազանակիր Տ. Եղիշէ վրդ.ի, զէպի Պէյնթոյ, ուր հասնելէ ցերեկէն վերջ՝ քամը 1 ին:

● Դշ. 18 Յունիս. — Կէս օրէ վերջ գումարուեցաւ Միաբ. Ընդհ. Ժողովը, և վաւերացուց պարտուց լիբուրման և Դուբեան հիմնադրամի պիւտնէները, յաջորդ նիստին գումարուող յետագելով Ս. Պատրիարքի վերադարձին:

● Կիր. 23 Յունիս. — Ս. Յարութեան վերնամատարն մէջ, ուր մատուցուեցաւ Ս. Պատարագը, Տ. Պարգեկ վրդ. քարոզեց. «Ջիւղին մի՛ շի»:

լուցանէ՛ք բնաբանին լրայ, բացատրելով Աստուծոյ հոգին մեր մէջ անշէլ պահելու հարկաւորութիւնը:

● Բշ. 24 Յունիս. — Կէս օրէ վերջ վանք ժամանեց Ս. Պատրիարքը, և նախագահեց Միաբնդհ. ժողովին, ուր նկատի առնուեցաւ Ս. Աթոռոյ տարեկան պիւնտէն:

● Բշ. 26 Յունիս. — Կէս օրէ վերջ շարունակուեցաւ Միաբ. Ընդհ. ժողովը:

● Եշ. 27 Յունիս. — Ս. Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Տ. Մեսրոպ Սրբազանի և Տ. Նիկիշ Վրդ.ի, առաւտուռն իլլաւ Յոպպէ, և վերադառնալով կէս օրէ վերջ, նախագահեց Միաբ. Ընդհ. ժողովոյ նիստին:

● Ուր. 28 Յունիս. — Ս. Պատրիարք Զօր այցելեցին Լարուքտի Լամարտարանին բրօֆեսօրներէն Տքթ. Լէք և Երուսաղէմի երբայական համալսարանի բրօֆեսօրներէն հայագէտ Տօքթ. Լէվի, որ այս միջոցին կը հրատարակէ ռուսուհայերէն լեզուի վերաբերեալ միջազգայն թիւղագրութեան իրայն. բնագիրը կորուսեալ լինելով:

● Եր. 29 Յունիս. — Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեյն ի վերապէնջի տունը փառաւորուեցաւ աւանդական հանդիսաւորութեամբ:

— Երեկոյին կատարուեցաւ վաղուան Եկեղեցւոյ տօնին նախերգանքի պաշտամունքը՝ մեծ ծանանդէս առեանով:

— Գիշերասիրդին, տեղի ունեցաւ գրական երեկոյթ՝ ժառանգաւորացի որահին մէջ:

● Կիր. 30 Յունիս. — Տօն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Սրբոյ էլմիածնին կատարուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին մէջ սրտայայտ ոգևորութեամբ: Ուրախ լեր սուրբ Եկեղեցին թանգ հանեց սիրահրը, և շէլ Միածին ի Զօրէն ամենառեւ երևակայութեանը մէջ կանգնեց Հայաւթեան հաւատքին առաջին խորանին յուշակատակերը: Վայր Մերձի միշտին, Ս. Պատարագի ժամուն, Ս. Պատրիարքը քարոզեց զգածուած հոգւով Ըսաւ թէ այսօր փառաւորածը՝ ոչ միայն Դ. դարուն սկիզբը Վաղարշապատի մէջ կառուց-

ուած մեծ սրբարանին յիշատակն է, այլ նաև աւ ժանաւանդ գաղափարը Հայաստանեայց Եկեղեցիին՝ որուն խորհրդանշանն է այլ ևս էլմիածինը, Եկեղեցիին զանազան երկրորդական ստորոգելիներէն վեր առաւ յատկապէս անոր Մայր կոչումը, բացառեց թէ մայր անունը Հայաստանեայց Եկեղեցիին համար մասնաւորապէս ունի սրտագրաւ իմաստ մը, որովհետև ան իսկապէս Հայ ազգը վերածնած է բարոյական և հոգեւոր կեանքի մէջ. զայն դիեցուցած է Աւետարանին, այսինքն՝ ճշմարտութեան և արդարութեան կաթիլ, առաջնորդած է անոր, իր պատմական կեանքին ամենէն վտանգաւոր իրադարձութիւններուն մէջ, մնալով անոր ամենէն անձնուէր խորհրդատուն, և հոգած է անոր ճակատագրին վրայ, ընելով իր բովանդակ կարելին՝ որպէսզի չընդհատուի իր մէջ ինչ որ կոչումն է, իբրև յառաջդիմութեան և ազատութեան զգացում և կիրակցութիւն: Ապա ազգու կոչ մը ուղղեց սիրելու զայն՝ իբրև ազգին ամենէն նուիրական սրբութիւնը: Դառնութեամբ ահա նարեկեց անոնց որ պատառ մը հաղի կամ թիւ մը հանգիստի փոխարէն, կամ արտոր հիբերէր մզուած երբեմն թիկունք կը դարձնեն անոր. հային: — Ս. Պատարագէն վերջը, կատարուեցաւ հանդիսաւոր Հայրապետական Մաղմանք, որմէ յետոյ ընդհանուր ոգևորութեամբ երգուեցաւ «Տէր կեցց զու զՀայս»:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՍԸԼԹԵՅԻՆ ԹՈՔԱՍԻՏԻՈՒԺԱՐԱՆԻՆ

Լիբանանեան տոյն Հաստատութեան մէջ հովանաւորած եւ քնդհանուր կարեկցութեան միայն արժանի հիւանդ ազգայնոց իր արեկան օգնութիւն Պաղեսթինի Հայութենէն, Գեր. Տ. Նիկիշ Արքեպիսկոպոս կարողեանի միջոցաւ պահանջեալ վարչութեան դիմուեցաւ 52. 720 Պ. Ռ. գումար մը, զոր կազմած են Թաղկազարդի սօնին աւրիւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին գաւրին մէջ գրուած պնակի արդիւնք (1990 դր.), Յովպէյի մէջ ազգայնեցեւն հանգանակուած (2102 դր.), զանազան բարեկեցեւն մարմին (650 դր.), եւ Մաւթիոյ կորսուեցաւ Մարմինէն բերուածը՝ իր մէկ երեկայացուցի զուս հասոյթին կէտը (530 դր.):

